

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської підготовки
Кафедра екології та охорони довкілля

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: Шляхи екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в окремих
регіонах України

Виконала студентка 2 курсу групи МЕБ-19
спеціальності 101- Екологія
Шангіна Стефанія Василівна

Керівник к.геогр.н., доцент
Полетаєва Лариса Миколаївна

Рецензент к.геогр.н., доцент
Сапко Ольга Юріївна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської підготовки

Кафедра екології та охорони довкілля

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 101-Екологія

Освітньо-наукова програма Екологічна безпека

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології та охорони довкілля

Сафранов Т.А.

«15» березня 2021 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

Шангіній Стефанії Василівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Шляхи екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в окремих регіонах України

Керівник роботи Поледаєва Лариса Миколаївна, к.геогр.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від "23" лютого 2021 року № 16 "С" п.п.-09

2. Строк подання студентом роботи 11 травня 2021 року

3. Вихідні дані до роботи: Статистичні данні Головного управління статистики Херсонської, Одеської, Миколаївської, Волинської, Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Хмельницької, Сумської та Харьковської областей, Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища Міністерства екології та природних ресурсів України за 2018 р.; аналіз світового досвіду у сфері екологізації рекреаційно-туристичної діяльності

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): загальні уявлення про екологізацію рекреаційно-туристичної діяльності; світовий досвід екологізації рекреаційно-туристичної діяльності; імплементація світового досвіду екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в Україні; аналіз рекреаційних можливостей окремих національних природних парків України

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): Карта-схеми проектів зелених шляхів в Україні, карти-схеми туристичних дестинацій та туристичних магнітів деяких областей України, карта-схема регіональних центрів етнофестивального туризму у Львівській області, графік варіації рекреаційної місткості НПП за сезонами

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	<i>немає</i>		

7. Дата видачі завдання 15 березня 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Термін виконання етапів кваліфікаційної роботи магістра	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1	<i>Вивчення теоретико-методологічних засад рекреаційного використання території та екологізація рекреаційно-туристичної діяльності</i>	<i>15.03.2021-20.03.2021-</i>	90	відмінно
2	<i>Світовий досвід екологізації РТД та впровадження цього досвіду в Україні</i>	<i>21.03.2021-31.03.2021-</i>	85	добре
3	<i>Знайомство з методиками та розрахунок рекреаційної місткості функціональних зон та рекреаційної ємності туристичних маршрутів НПП</i>	<i>01.04.2021-18.04.2021-</i>	80	добре
	<i>Рубіжна атестація</i>	<i>19.04.2021-24.04.2021-</i>	85	добре
4	<i>Аналіз рекреаційних можливостей окремих національних природних парків України</i>	<i>25.04.2021-29.04.2021-</i>	97	відмінно
5	<i>Узагальнення отриманих результатів. Підготовка електронної версії кваліфікаційної роботи магістра до передачі керівнику на остаточну перевірку і підпис</i>	<i>30.04.2021-04.05.2021-</i>	97	відмінно
6	<i>Підготовка заключної версії кваліфікаційної роботи магістра і презентаційного матеріалу до публічного захисту. Передача на процедуру встановлення ступеня оригінальності і відсутності ознак плагіату. Складення керівником протоколу, висновку та авторського договору про розміщення кваліфікаційної роботи магістра в репозитарії.</i>	<i>05.05.2021-11.05.2021-</i>	97	відмінно
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		90,1	відмінно

Студент

_____ (підпис)

Шангіна С.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Полетаєва Л.М.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Шангіна С.В. Шляхи екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в окремих регіонах України.

Актуальність роботи. Організація рекреаційно-туристичної діяльності в окремих регіонах України є дуже важливою галуззю економіки держави, але така діяльність надає значного впливу на навколишнє природне середовище, тому актуальною задачею сьогодення є розробка екологічних шляхів, форм та підходів у проведенні рекреаційно-туристичної діяльності

Метою дослідження є аналіз існуючих та розробка нових шляхів екологізації рекреаційно-туристичної діяльності окремих регіонів України. Основними задачами дослідження є: - збір та систематизація інформації щодо існуючих методів екологізації в об'єктах природно-заповідного фонду та за його межами; - оцінка екологічної складової рекреаційно-туристичної діяльності людини; - аналіз та перспективи розвитку екологічної складової у рекреаційно-туристичної діяльності окремих регіонів України.

Об'єктом дослідження є рекреаційно-туристична діяльність в регіонах України, *предметом дослідження* – екологізація рекреаційно-туристичної діяльності в окремих регіонах України

Матеріали і методи дослідження. Основними методами дослідження є аналітичні методи, методи статистичної обробки інформації, метод експертної оцінки; картографічний. Аналіз шляхів екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в різних областях України здійснювався за допомогою матеріалів різних літературних джерел, у тому числі «Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні за 2018 рік», сторінок туристично-інформаційних центрів областей.

В роботі використані методичні рекомендації щодо здійснення рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів природно-заповідного

фонду, методика оцінки рекреаційної ємності територій національних природних парків та методика оцінки ємності різних туристичних маршрутів залежно від ландшафтно-рекреаційного районування.

Результати дослідження. Вперше було зроблено обґрунтування і встановлення екологічно-орієнтованих форм рекреаційно-туристичної діяльності в окремих регіонах України. Було зроблено розрахунок рекреаційної місткості функціональних зон стаціонарної та регульованої рекреації національних природних парків з різних регіонах України та проведена оцінка рекреаційної ємності різних туристичних маршрутів залежно від ландшафтно-рекреаційного районування. В цілому, в Україні є багато можливостей для впровадження екологічних форм рекреаційно-туристичної діяльності.

Структура і обсяг роботи. Робота складається із переліку умовних скорочень, вступу, 4 розділів, 20 підрозділів, висновків, переліку посилань (100 найменувань). Робота містить 9 таблиць та 11 рисунків. Обсяг роботи з урахуванням додатків – 97 сторінок.

Ключові слова: екологізація, рекреаційно-туристична діяльність, зелені шляхи, природно-заповідний фонд, рекреаційна місткість, рекреаційна місткість.

SUMMARY

S.V.Shanhina. Ways of Greening Recreational and Tourist Activities in Particular Regions of Ukraine.

Relevance of work. The organization of recreational and tourist activities in some regions of Ukraine is a very important sector of the state economy, Such activities have a significant impact on the environment, so the urgent task for today is to develop ecological ways, forms and approaches to recreational and tourist activities.

The purpose of the study is to analyze existing and develop new ways of greening recreational and tourist activities in some regions of Ukraine. The main objectives of the study are: - collection and systematization of information on existing methods of greening in the objects of nature reserves and beyond, - assessment of the ecological component of recreational and tourist activities, - analysis and prospects of ecological component in recreational and tourist activities of individual regions of Ukraine.

The object of study is recreational and tourist activities in the regions of Ukraine, *the subject of research* - the greening of recreational and tourist activities in some regions of Ukraine

Materials and methods of research. The main research methods are analytical methods, methods of statistical information processing, the method of expert evaluation; cartographic. The analysis of ways of greening of recreational and tourist activity in different regions of Ukraine was carried out with the help of materials from various literature sources, including the "National report on the state of the environment in Ukraine in 2018", tourist web-sites of regions.

The paper uses methodological recommendations for recreational activities within the territories and objects of nature reserves, methods of assessing the

recreational capacity of national parks and methods of assessing the capacity of various tourist routes depending on the landscape and recreational zoning.

Results of the research. For the first time the substantiation and establishment of ecologically-oriented forms of recreational and tourist activity in separate regions of Ukraine was made. The recreational capacity of the functional zones of stationary and regulated recreation of national nature parks from different regions of Ukraine was calculated and the recreational capacity of different tourist routes depending on the landscape-recreational zoning was assessed. In general, Ukraine has many opportunities for the introduction of ecological forms of recreational and tourist activities.

Structure and scope of work. The work consists of a list of abbreviations, introduction, 4 sections, 20 sections, conclusions, a list of references (100 items). The work contains 9 tables and 11 figures. The volume of work, including applications - 97 pages.

Key words: greening, recreational and tourist activity, green ways, nature reserve fund, recreational capacity, recreational capacity.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	10
ВСТУП	11
1 ЗАГАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЕКОЛОГІЗАЦІЮ РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	13
1.1 Туристична дестинація	14
1.2 «Зелені шляхи» як екологічно-орієнтована форма рекреаційно- туристичної діяльності	16
2 СВІТОВИЙ ДОСВІД ЕКОЛОГІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	24
2.1 Ініціативи урядів іноземних країн щодо екологізації рекреаційно- туристичної діяльності	24
2.2 Впровадження зелених шляхів у світі	32
2.2.1 The Capital Area Greenway, Ролі, Північна Кароліна	33
2.2.2 Долина річки Ламбро Грінуей, Італія	33
2.2.3 Калгарі, Фіш-Крік, Грінуей, Канада	33
2.2.4 План поєднання Нової Англії	34
2.2.5 Бруклін - Квінз Грінуей, Коні-Айленд	34
2.3 Екологізація туристичних дестинацій у світі	35
3 ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	36
3.1 Рекреаційно-туристична діяльність в Одеській області	43
3.2 Рекреаційно-туристична діяльність у Миколаївській області	46
3.3 Рекреаційно-туристична діяльність у Херсонській області	47
3.4 Рекреаційно-туристична діяльність у Волинській області	49
3.5 Рекреаційно-туристична діяльність у Львівській області	52

3.6	Рекреаційно-туристична діяльність у Івано-Франківській області	54
3.7	Рекреаційно-туристична діяльність у Чернівецькій області	56
3.8	Рекреаційно-туристична діяльність у Хмельницькій області ...	57
3.9	Рекреаційно-туристична діяльність у Сумській області	58
3.10	Рекреаційно-туристична діяльність у Харківській області	59
4	АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОКРЕМИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ	61
	Методичні рекомендації по визначенню рекреаційної місткості території	62
4.2	Розрахунок рекреаційної місткості функціональних зон національних природних парків України	65
4.3	Методичні рекомендації щодо розрахунку ємності екологічних стежок та туристичних маршрутів	69
4.4	Оцінка рекреаційної ємності різних туристичних маршрутів залежно від ландшафтно-рекреаційного районування	76
4.5	SWOT-аналіз екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в Україні	79
	ВИСНОВКИ	82
	ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	84
	ДОДАТОК	94

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

БЗ – біосферний заповідник

ВЕЗ – вільна економічна зона

ГО – громадська організація

ДАРТ - Державне агентство розвитку туризму України

НПС – навколишнє природне середовище

НПП– національний природний парк

ООПТ – особливо охоронювані природні території

ОДА – обласна державна адміністрація

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ОКП - обласне комунальне підприємство

ПЗФ – природно-заповідний фонд

РТД – рекреаційно-туристична діяльність

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

SWOT – аналіз сильних, слабких сторін, а також сприятливих можливостей і загроз.

ВСТУП

Екологізація туристичної діяльності розглядається як складне явище сучасного суспільного розвитку, в процесі реалізації якого відбувається взаємодія різноманітних матеріально-речових та ідеологічних об'єктів і явищ природного, соціального і економічного змісту.

Основним завданням екологізації рекреаційно-туристичної діяльності є забезпечення високого рівня гармонізації інтересів цієї діяльності до природи на основі сталого використання рекреаційно-туристичного потенціалу. В багатьох зарубіжних країнах в особливо охоронюваних природних територіях знаходяться найбільш цікаві природні об'єкти, в ході відвідування яких рекреанти і туристи спостерігають унікальні об'єкти, явища та мешканців природи з метою екологічного виховання та природоохоронного навчання, адже саме на таких територіях природа залишається майже непорушеною, а навколишнє середовище – екологічно чистим.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є дослідження шляхів екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в окремих регіонах України шляхом вивчення впровадження еколого-орієнтованих форм такої діяльності за кордоном та імплементації їх в Україні.

Для досягнення цієї мети треба виконати наступні завдання: позначити еколого-орієнтовані форми рекреаційно-туристичної діяльності, проаналізувати досвід іноземних країн щодо екологізації РТД; визначити показники для рекреаційної місткості територій та рекреаційної ємності туристичних маршрутів і екостежок; здійснити порівняльний аналіз рекреаційної ємності різних областей України; провести SWOT-аналіз щодо впровадження екологічних технологій рекреаційно-туристичної діяльності в Україні

Об'єктом дослідження виступає рекреаційно-туристична діяльність в регіонах України. Предметом дослідження є шляхи екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в окремих регіонах України.

Вихідними даними виступають статистичні збірники Головного управління статистики в Одеській, Миколаївській, Херсонській, Волинській, Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Хмельницькій, Сумській та Харківській областях та Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища Міністерства екології та природних ресурсів України за 2018 рік.

Кваліфікаційна робота магістра присвячена обґрунтуванню поняття екологізації рекреаційно-туристичної діяльності та визначенню шляхів її впровадження на прикладі окремих регіонів України.

1 ЗАГАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЕКОЛОГІЗАЦІЮ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Хоча туризм пропонує незаперечні економічні вигоди, він має високу екологічну ціну. Незалежно від того, чи це величезні вуглецеві сліди, що утворюються в повітряних подорожах, чи людські сліди, що топчуть незаймане середовище, подорожі можуть виснажувати або руйнувати місцеві екосистеми та сприяти глобальним змінам клімату.

У той же час деградація навколишнього природного середовища (НПС) та зміна клімату можуть суттєво порушити загальні структури туризму та завдати значної шкоди певним напрямкам. Підвищення рівня моря, опустелювання та зміна погодних умов можуть призвести до пошкодження або знищення самих елементів, які приваблюють туристів.

Як результат, туризм та екологічна стійкість швидко стають природними партнерами, їх порядок денний дедалі більше переплітається. Жодна інша галузь не повинна так ретельно проходити вузьку лінію екологічно відповідального зростання, як туристична галузь; можливо, жодна інша галузь не має стільки виграти чи стільки втратити.

Наприклад, екологічно підковані туристи шукають зелені туристичні напрямки - ті, які докладають активних зусиль для вирішення таких важливих питань, як викиди вуглецю, збереження біорізноманіття, управління відходами та водопостачання.

Екологізація рекреаційно-туристичної діяльності (РТД) – це процес, що базується на засадах впровадження ідей по збереженню природного та історико-культурного середовища [1].

Основна мета екологізації РТД полягає у зведенні до мінімуму негативного впливу туристичної діяльності на процеси кругообігу речовин і енергії в природі, зменшенні рекреаційного навантаження на туристичні об'єкти [2].

Серед екологічно-орієнтовних форм РТД на думку автора можна виділити наступні: туристичні кластери, дестинації, агросадиби та зелені шляхи. Усі вони взаємопов'язані та майже не існують одна без іншої.

Туристичним кластером називають групу географічно сусідніх компаній і пов'язаних з ними організацій індустрії туризму, які взаємодоповнюють один одного [3].

1.1 Туристична дестинація

Туристична дестинація – це географічний простір (місцевість, регіон, країна), що становить мету подорожей користувача (або сегмента відвідувачів), що володіє необхідною інфраструктурою для розміщення, харчування, розваг, пізнавальної та оздоровчої діяльності [3].

Досить часто туристичні дестинації поєднуються з рекреаційними дестинаціями, – які володіють атракціями, що можуть приваблювати та задовольняти потреби достатньо широкої групи відпочиваючих. Рекреаційна дестинація є необхідним елементом лікувально-оздоровчого туризму, її репутація та імідж приваблюють туристів, є мотивуючим чинником першого, а головне, повторних візитів [4]

Світовий досвід показує, що при наявності ресурсів і ідеї, дестинацію можна зробити з чого завгодно: для цього потрібні тільки ресурси в достатній кількості і генеральна ідея, яку послідовно втілюють в життя. Маркетинговий підхід розширює уявлення про дестинації як про територію, вона існує не тільки фізично, а й ментально у свідомості реальних і потенційних туристів. Успіх громади, яка просуває свою туристичну привабливість, безпосередньо залежить від доступності туристичної дестинації, ефективності маркетингової комунікаційної та розподільчої політики, швидкості передачі і обміну інформацією, від її актуальності, своєчасності отримання, адекватності та повноти. Маркетингова комунікаційна політика, спрямована на просування туристичної дестинації, базується на алгоритмі прийняття

рішень туристів про відвідування туристської дестинації, який включає три стадії: до відвідування туристської дестинації, під час і після відвідування туристської дестинації.

Існує три типи дестинацій [5]:

- великі столичні міста або прирівняні до них (столиці або міста типу Одеси), які залучають туристів своїми визначними пам'ятками (пізнавальний туризм), гарними можливостями для вирішення проблем бізнесу (конгреси, бізнес-туризм, семінари, виставки);
- центри цілеспрямованого розвитку туризму - села, міста, у яких зберігаються звичаї, історія, культура народу (наприклад, музей народної творчості в Петриківці, Дніпропетровської області)
- центри, спеціально побудовані для туристів ("Disneyland" у Каліфорнії й у Франції; "Naturebornholm" на о. Борнхольм, Данія).

Необхідно розрізняти поняття “туристична дестинація” і “курорт”. Туристична дестинація – більш широке поняття; це регіон, що найбільше приваблює туриста (наприклад, для вихідця з Азії – Західна Європа є туристичною дестинацією, а Блакитний берег - є курортом, тому що ми насамперед їдемо у Францію, що є дестинацією). Одеський регіон можна визначити як туристську дестинацію, але ж і такі міста як Одеса, Сергіївка, Білгород-Дністровський, та санаторні курорти Одеси теж є туристичною дестинацією.

В регіонах України формуються й такі форми дестнацій як курортполіси - діюча форма організації використання курортного потенціалу певних територій і експлуатації спеціальних рекреаційних ресурсів. Прикладом досвіду функціонування таких утворень є ВЕЗ «Курортполіс Трускавець» [5].

1.2 «Зелені шляхи» як екологічно-орієнтована форма рекреаційно-туристичної діяльності

Концепція «зелених шляхів» або маршрутів (Greenways) передбачає пересування туристів пішки або з використанням екологічних немоторизованих засобів транспорту (на велосипеді, байдарці, верхи на коні і т.п.) по лінійним маршрутах, прокладених уздовж природних коридорів (узбереж річок, каналів і озер, лісових доріг і стежок) або уздовж історичних шляхів («Бурштиновий шлях», «Шлях із варяг у греки»).

Загальні критерії, що пред'являються до зелених шляхів [3]:

- маршрут повинен мати тематичну направленість, назву, що містить слова «зелений маршрут» або greenways, логотип, девіз;
- маршрут повинен мати інформаційну систему уздовж траси (аншлаги, покажчики, елементи маркування, інформаційні центри і пункти і т. д.);
- інформація про маршрут повинна поширюватися у вигляді листівок, буклетів, картосхем, путівників, вітається створення веб-маршруту;
- маршрут повинен відповідати вимогам забезпечення безпеки, особливо щодо велосипедистів і піших туристів, осіб з обмеженими фізичними можливостями;
- маршрут розвивається і управляється провідним координатором (організацією, установою, територіальним органом самоврядування і т. д.) за згодою і при взаємодії з іншими партнерами в регіоні;
- маршрут є складовою частиною вже існуючих або розроблюваних стратегій і планів розвитку туризму і транспортної системи в районі, вписується в комунікаційну та туристську мережу регіону та окремих сільських рад, пов'язаний з системою громадського транспорту.

Спеціальні критерії, що пред'являються до зелених шляхів поділяються на ті, що пов'язані з інфраструктурою та ті, що пов'язані з функціонуванням. За інфраструктурою пред'являються наступні критерії [3]:

- зелений маршрут з'єднує природні і культурні пам'ятки, цікаві місця з краєзнавчої, природної, культурної, історичної та соціальної точок зору (як мінімум кожні 15 км);
- на маршруті є місця для відпочинку (як мінімум кожні 20 км);
- на маршруті знаходяться туристські об'єкти, що надають послуги розміщення і харчування (як мінімум кожні 30 км);
- маршрут проходить по безпечним дорогам, окремим від руху автотранспорту, або по дорогах загального користування з низькою інтенсивністю руху;
- як мінімум 90% велосипедного маршруту проходить по дорогах з ущільненим покриттям, що дозволяє пересування на велосипеді в будь-який час року.

За функціонуванням до зелених шляхів пред'являються наступні критерії [3]:

- в кожному населеному пункті і біля туристських пам'яток, де проходить маршрут, знаходиться як мінімум один інформаційний аншлаг або інформаційний екологічний знак зеленого маршруту;
- туристські визначні пам'ятки і інші об'єкти маршруту розташовуються по його основній трасі або туди можна легко дістатися по позначених на маршруті тематичних петлях;
- на маршруті знаходиться як мінімум один пункт продажу виробів народних промислів;
- на маршруті знаходиться як мінімум один пункт дегустації блюд місцевої або регіональної кухні;
- на маршруті є можливість ознайомитися і відвідати як мінімум одну місцеву ініціативу, спрямовану на охорону і інтерпретацію природної і культурної спадщини;

- на маршруті можна скористатися як мінімум однією туристською послугою, пропонованою місцевим або регіональним туроператором.

Під аншлагом розуміють барвисте стилізоване оголошення в вигляді стенду, на якому при вході на маршрут розміщується логотип, назва, схема маршруту та його загальна характеристика.

Також важливими критеріями є [3]:

- на маршруті повинні розміщуватися інформаційні аншлагги на «точках входу»: при кільцевої формі маршруту встановлюють один аншлаг, при лінійній формі - два аншлагги;
- під'їзд до початку маршруту повинен бути можливий на громадському транспорті;
- на маршруті повинна бути як мінімум одна обладнана стоянка для відпочинку;
- маршрут являє собою трасу, окрему від дороги, для автотранспорту;
- маршрут має незначний ухил, що надає умови для пересування людей з обмеженими фізичними можливостями, в тому числі тих, що пересуваються на інвалідних колясках;
- як мінімум 90% маршруту для пересування на немоторизованих транспортних засобах (велосипедах, ролерах) становить щільна поверхня.

Зелений шлях як комплексне багатофункціональне утворення включає в себе декілька основних елементів [3]:

- загальна ідея і тематика зеленого маршруту (виражається в назві, логотипі, схемі);
- головна вісь маршруту, мережа тематичних стежок і локальних петель;
- інформаційне просування і підтримка маршруту (підготовка, видання та поширення рекламно-інформаційних матеріалів,

екологічних знаків, створення веб-сайту, розміщення інформації в ЗМІ);

- мала інфраструктура вздовж маршруту (обладнані місця для відпочинку, об'єкти розміщення і харчування, пункти надання медичної допомоги, інформаційні центри, інформаційні екологічні знаки та ін.);
- туристський продукт, відповідний принципам сталого розвитку (комплексний набір пропонованих туристам товарів і послуг);
- партнерство всіх зацікавлених сторін, координація створення, функціонування і розвиток зеленого маршруту (кожен зелений маршрут формується групою партнерів: громадських організацій, представників органів місцевого самоврядування, власників агросадиб);
- місцеві ініціативи по охороні і інтерпретації природної і культурної спадщини (насиченість локальними ініціативами, здійснюваними місцевими спільнотами є однією з головних особливостей зелених шляхів).

Процес створення зелених маршрутів включає в себе певний алгоритм по розробці, відкриттю, експлуатації та постійному вдосконаленні діяльності [3]:

- організаційний етап;
- інвентаризаційно-оцінний етап;
- аналітичний етап;
- етап підтримки місцевих ініціатив;
- етап створення інфраструктури на зеленому маршруті;
- етап формування і просування туристичного продукту.

Для упорядкування елементів зеленого маршруту в певній логічній послідовності і спрощення робіт, пов'язаних з створенням картосхеми зеленого маршруту, рекомендується створити паспорт (структурно-логічну схему) маршруту.

В даний час в результаті підтримки проекту ЄС/ПРООН «Сталий розвиток на місцевому рівні» в Україні розвиваються зелені шляхи в декількох областях. Українські зелені шляхи перебувають на етапі втілення та створення інфраструктурних, навігаційних та функціональних елементів. Перший зелений шлях «Долини двох річок» був запроєктований у 2016 році в Київській області (рисунок 1.1). Він перетинає 6 населених пунктів, в наявності є кінні бази, готельно-ресторанні комплекси, арт-резиденція, музей, фіш-парк.

Рисунок 1.1 – Карта-схема проекту зеленого шляху «Долина двох річок»

Другий зелений шлях «Медове коло», як показано на рисунку 1.2, розташований в Рівненській області вздовж річки Горинь. Головний шлях

має форму кола: початок і кінець маршруту знаходяться у м.Рівне (приблизно 250 км), але є й кілька локальних шляхів. Його особливістю є організація бортництва та історичних реконструкцій, також на шляху є можливість спробувати медові продукти місцевого приготування. «Медове коло» перетинає до 11 населених пунктів та навіть острів Чайчине, на маршруті є багато цікавих археологічних пам'яток, місць відпочинку, джерел питної води, водний та велосипедний маршрути.

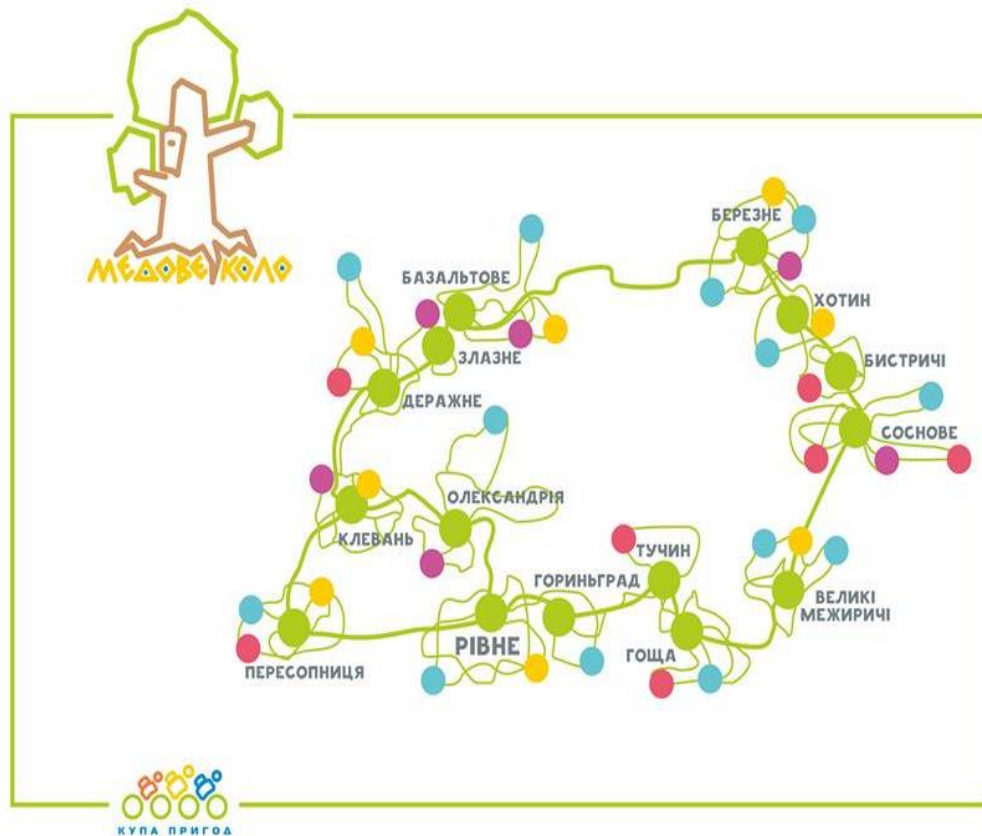

Рисунок 1.2 – Схема проекту зеленого шляху «Медове коло»

Третій шлях має назву «Прадавній Велет», який розташовано на території п'яти адміністративних районів Тернопільської області (рис.1.3). Його площу формує долина річки Дністер та її притоки (Збруч, Коропець та інші). Шлях розповсюджується на території багатьох національних природних парків (НПП): «Дністровський каньйон», «Подільські Товтри», «Хотинський», «Галицький». На «Прадавньому Велеті» є багато туристично-

привабливих зон для водного, спелеологічного, пізнавального, історичного туризму [6].

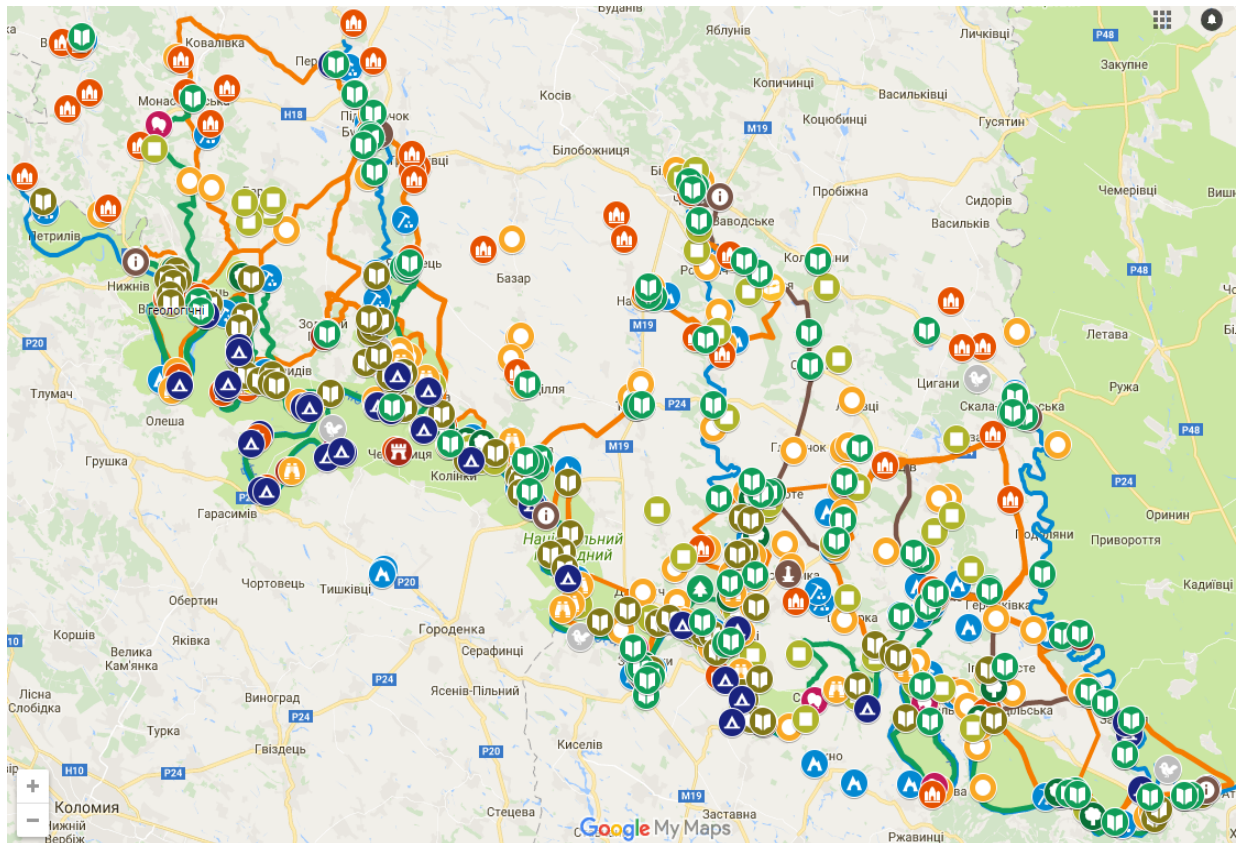

Рисунок 1.3 – Карта-схема проекту зеленого шляху «Прадавній Велет»

Зелені інновації у сфері РТД можуть бути пов'язані з різними концепціями, такими як екоефективність (виробництво більшої кількості товарів та послуг з меншою кількістю енергії та меншою кількістю природних ресурсів), більш чисте виробництво (постійне зменшення забруднення та відходів у джерела) та екодизайн (тобто проектування продукту або процесу для зменшення впливу на довкілля протягом усього його життєвого циклу).

В останні роки спостерігається підвищений інтерес до нетехнологічних (маркетингових, організаційних) форм інновацій та їх внеску у підвищення продуктивності праці, особливо в країнах, промислова спеціалізація та

структура яких обмежує сферу науково-дослідної діяльності, заснованої на технологіях (продукт, процес) та інновації.

Нетехнологічні інновації також мають особливе значення для галузей, орієнтованих на послуги, таких як туризм. Наприклад, велосипедна служба на замовлення в Парижі, настільки популярна як серед жителів, так і серед туристів, мало покладається на технології, а в основному на витончену бізнес-модель та відповідну організацію.

Подібним чином зростає визнання того, що інноваційні продукти, послуги, процеси або бізнес-моделі можуть принести користь навколишньому середовищу, зменшуючи тиск на природні ресурси та викиди забруднюючих речовин, продовжуючи сприяти економічному розвитку.

2 СВІТОВИЙ ДОСВІД ЕКОЛОГІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Туризм є одним з найбільш перспективних рушіїв зростання світової економіки та ключовим фактором, що визначає тенденції переходу до зеленої економіки. Внаслідок тісного зв'язку туризму з численними секторами за призначенням та на міжнародному рівні, навіть незначні вдосконалення у напрямку більшої стійкості матимуть важливий вплив. Як і багато інших галузей, туризм стикається з цілим рядом значних проблем, пов'язаних зі стійкістю. Однак із зростанням усвідомлення необхідності та цінності збереження унікальних природних, соціальних та культурних надбань, зростає мотивація як приватного, так і державного сектору інвестувати у підвищення стійкості туризму. Інвестиції у стійкий туризм пропонують як екологічні переваги, так і можливості для отримання значної віддачі, особливо в сферах енергетики, води, відходів та біорізноманіття.

Бізнес є рушієм інновацій; однак урядові дії є важливими для формування екологічного інноваційного «середовища».

2.1 Ініціативи урядів іноземних країн щодо екологізації рекреаційно-туристичної діяльності

Без відповідних дій уряду ринкові механізми не зможуть забезпечити оптимальний рівень зелених інновацій у відповідний час, а інвестиції в зелені інновації, ймовірно, будуть недостатніми та потенційно неправильними [7].

Приклади різних підходів, що застосовуються країнами для підтримки зелених інновацій на державному рівні наведено нижче.

У 2009 році федеральний міністр економіки, сім'ї та молоді Австрії ініціював нову туристичну стратегію у тісній співпраці з дев'ятьма провінціями та усіма відповідними зацікавленими сторонами в галузі

туризму. Реалізація стратегії була зосереджена на п'яти ключових питаннях: маркетинг, інновації, цілеспрямовані субсидії, інфраструктура та бізнес-середовище.

Приклади конкретних ініціатив, що впливають із цієї стратегії, включають:

- Субсидії на інноваційні проекти у співпраці з провінціями; підтримка інноваційних туристичних проектів, заснованих на співпраці зацікавлених сторін на рівні призначення.
- Австрійське енергетичне агентство від імені Федерального міністерства, Федеральної економічної палати та Австрійської асоціації готельєрів опублікувало керівні принципи управління енергією в готелях та ресторанах (Leitfaden Energiemanagement in der Hotellerie und Gastronomie). Настанови дають огляд заходів з планування та реконструкції, застосовних технологій, можливостей фінансування та експертів/партнерів, наводять приклади найкращих практик [8].
- Федеральне міністерство Австрії присвятило свою національну нагороду з питань туризму темі «Енергоефективність у готельному та ресторанному секторі», також існує нагорода, присвячена спеціально інноваціям у туризмі (Innovationspreis Tourismus) [9].

Міністерство зайнятості та економіки (відповідальне за туризм та інноваційну політику у Фінляндії) опублікувало Національну стратегію туризму в 2006 році та оновило її в 2010 році з метою привернення уваги до сталого розвитку в туристичних бізнес-процесах та постачання послуги.

Tekes - фінське агентство фінансування технологій та інновацій, яке також працює під Міністерством зайнятості та економіки [10]. Поточні програми Tekes пропонують фінансування для підприємств та дослідницьких організацій, включаючи туризм, та програми, що підтримують стійкі інновації.

У Фінляндії розвиток зелених інновацій у туризмі тісно пов'язаний з національною та регіональною політикою сталого розвитку та регулюється законодавством з питань охорони навколишнього середовища, включаючи Закон про землекористування та забудову, Водне законодавство, Закон про охорону НПС, Закон щодо захисту природи та Закон про відходи.

Національний орган з питань розвитку туризму Ірландії, розробив Стратегію природної спадщини, яка включає особливі положення щодо розвитку екотуризму як нішової діяльності. У 2006 р. «Fáilte Ireland» (національний орган з питань розвитку туризму Ірландії) – створила охоронний підрозділ із трьома працівниками, який, крім іншого, працює над розвитком ініціатив із зеленого туризму [11].

Національний орган з питань розвитку туризму Ірландії тісно співпрацює з низкою природоохоронних агентств та органів, таких як Агентство з охорони навколишнього середовища (EPA) та Ірландське управління з питань сталої енергетики (SEAI), з метою розробки механізмів підтримки, що стосуються туристичної галузі. Наприклад, SEAI проводить низку грантових схем, які дозволяють туристичним підприємствам використовувати зелені технології в рамках своїх операцій, тим самим допомагаючи зменшити свої експлуатаційні витрати, а також вуглецевий слід. Крім того, протягом останніх п'яти років адміністрація створила консультативну групу з питань довкілля, яка консультує з цілого ряду питань екології та зеленого туризму.

Незабаром компанія «Fáilte Ireland» запустить набір сторінок «Зелений туризм» на туристичному веб-сайті, який, крім надання інформації відвідувачам щодо екологізації їхнього відпочинку, також буде стимулювати туристичний бізнес до участі у зелених інноваціях у власному бізнесі [11].

Для бізнесу (у всіх секторах) доступний цілий ряд додаткових механізмів підтримки для розвитку екологічно стійких ділових практик. Цю підтримку можна отримати у різних державних установах, і вона доступно викладена в недавній публікації „Розвиток зеленого підприємства”.

Національна туристична стратегія Норвегії «Цінний досвід» від грудня 2007 року визначає зелений, стійкий напрямок норвезького туризму. Інновації виділено як одну із семи пріоритетних сфер, а стійкість - одну з трьох основних цілей у Стратегії. Чіткі зв'язки між стійкістю та інноваціями дають як стимул, так і чітку підтримку зеленим заходам. Нова туристична стратегія знаходиться в стадії розробки, і тут зелені інновації будуть додатково підкреслені, тепер вони враховані у всіх аспектах розвитку туризму [12].

В рамках проекту «Стійкий туризм 2015», який знаходиться в рамках ширшої стратегії, діяльність «Інновації Норвегії» передбачає надання програми навичок для сталого туризму. «Innovation Norway» пропонує екологічний сертифікаційний знак «Green Travel» та маркетинг сертифікованих зелених підприємств через офіційний туристичний портал [13].

Етикетка «Green Travel» спрямовує потенційних гостей на туристичний бізнес із екологічним сертифікатом (Блакитний прапор, скандинавський лебідь, екологічний маяк, екотуризм Норвегія та ISO 14001). На сьогодні близько 340 підприємств позначено як «Зелені подорожі» на національному туристичному порталі, а також у національному додатку для подорожей для iPhone та Android (під назвою “Відвідай Норвегію”) [14].

Багато підприємств вважають, що значення екологічної сертифікації зростає, і зростає інтерес до екологічних сертифікацій у туристичній галузі. За екологічною сертифікацією стоять значні зусилля у системах відходів, транспорту, закупівель, водопостачання, енергетики тощо, і процес сертифікації часто включає інновації в енергозберігаючих рішеннях, поводженні з відходами, транспорті, закупівлях та маркетингу.

Міністерство туризму Єгипту започаткувало ініціативу «Зелений Шарм». Основним обґрунтуванням цього є ставати екологічно стійкими та розвиватися на тенденціях екотуризму шляхом прийняття цілісного підходу, зосередженому на чотирьох ключових сферах: зменшення викидів вуглецю,

стале водопостачання та збереження водних ресурсів, ефективне управління відходами та стале біорізноманіття.

Ініціатива «Зелений Шарм» є провідним прикладом в Єгипті та на Близькому Сході, оскільки це всеосяжна ініціатива, яка займається перетворенням «Шарм-ель-Шейха» як світового піонера в екологізації міст на основі цілісного підходу [15].

Ініціатива використовує двоступеневу стратегію, зараз відбувається імплементація першого етапу.

Етап 1: “Реалістичний зелений” з кількісно визначеними цілями до 2020 року [15]:

- Зменшити викиди, пов’язані з призначенням, на 36% порівняно зі звичайним бізнесом.
- Знизити споживання енергії в готелі на 13% за ніч гостя (ВН).
- Зменшити споживання води для існуючих готелів на 13% та нових готелів на 28%.
- Зменшення втрат води в мережі постачання на 75%.
- досягти рівня (3) у найкращій практиці поводження з твердими побутовими відходами (рівень 5 є найвищим стандартом).
- Досягти рівня (2) у найкращій практиці очищення стічних вод (рівень 3 є найвищим стандартом).
- Зменшити швидкість деградації коралових рифів до 5% на рік.

Ці цілі детально описані в конкретних проектах, загалом 33 проекти з яких 17 визначені пріоритетними та включають спроможні проекти, що стосуються питань фінансування, управління, маркетингу, обізнаності, регулювання та інших.

Приклад партнерських інновацій наочно продемонстровано у випадку австрійської компанії „Natur Hotel Chesa Valise”, де власник готелю виділив час для налагодження співпраці з іншими місцевими постачальниками в долині для того, щоб зробити весь ланцюжок створення вартості стійким.[16]

Цей процес передбачав роботу з усіма - від місцевих фермерів до суперринків та іншими готелями та туристичними агентами. Коротше кажучи, трансформація місцевої екосистеми з метою закріплення марки готелю як чіткого випадку стійкого туризму.

Мексиканський випадок природного парку Кскарет однаково свідчить про важливість партнерських інновацій та екологічного профілю галузі. [17]. Природний парк Кскарет з самого початку мав чітку місію щодо збереження місцевої флори та тваринного світу. Природний парк доклав усвідомлених зусиль для навчання працівників, їхніх родин, студентів та інших зацікавлених сторін у побудові руху навколо основних цінностей сталості та збереження, що дозволяє місцевій громаді поділитися перевагами більш стійкого підходу до туризму. У цьому відношенні необхідно було впроваджувати інновації в аспекті партнерства.

Як показує світовий досвід, атрактивним для туристів може бути і місто, яке є повністю автомобілізованим (наприклад, Дубай), або майже повністю пішохідним (Венеція). Зазначені міста характеризуються багатофункціональним середовищем, з відповідним чином прокладеними туристичними маршрутами (автобусними чи пішохідними), але в одному з них акцент зроблено на зручності для автотранспорту, в іншому – для публіки, яка бажає пересуватися пішки. Зважаючи на історію розвитку цих міст підстави для цього об'єктивні. Але хоча автобусні маршрути (наприклад, Нор-Он Нор-Офф, які запроваджені в багатьох містах світу) і дають змогу швидко оглянути основні туристичні дестинації, найкращим способом ознайомлення і затримки туристів у містах є піші прогулянки, відвідування музеїв, театрів, кав'ярень та ресторанів, що одночасно значно збільшує доходи міста від туризму [18].

Досліджуючи досвід Барселони, Берліну, Стокгольму, Дубаю, відзначимо, що вектор міського розвитку багатьох мегаполісів світу змінюється на користь людини та її більшого перебування у публічному просторі навіть за не дуже комфортних природно-кліматичних умов.

Зменшуючи потоки автомобільного транспорту і розвиваючи елементи смарт-середовища, керівництво багатьох міст світу постійно дбає про доступні в тих чи інших умовах аспекти «пожвавлення» публічного простору – і це автоматично «працює» на їх туристичний імідж. Українські міста також починають запроваджувати цей досвід [18].

На Мальдівах, щоб захистити тендітну екосистему країни, туризм обмежений окремими зонами та невеликою вибіркою незаселених островів.

Подібним чином, у Республіці Кірібаті, тропічній країні в центральній частині Тихого океану, де нерегульований промисел знищував запаси острівної держави, уряд запровадив правила контролю вилову та контролю риболовних підприємств. Зараз ці підприємства зобов'язані щорічно надавати урядові оцінку впливу на довкілля [19].

На урядовому рівні міністерство туризму має співпрацювати з суб'єктами приватного та державного секторів, відповідальними за навколишнє середовище, енергетику, сільське господарство, транспорт, охорону здоров'я, фінанси, безпеку та інші відповідні сфери, а також місцевими муніципалітетами. Цей тип співпраці відіграє вирішальну роль у узгодженні національних та місцевих інтересів та допомагає пришвидшити виконання.

Наприклад, Схема бізнесу зеленого туризму (GTBS) є єдиною програмою сертифікації сталого туризму у Великобританії, затвердженою національною комісією з туризму. Підприємства, які вирішили приєднатися до GTBS, оцінюються на основі суворого набору критеріїв у таких сферах, як енерго- та водоефективність, поводження з відходами та біорізноманіття. Ті, хто відповідає критеріям, отримують бронзову, срібну або золоту нагороду залежно від рівня їх досягнення [19].

Пункти призначення часто можуть приносити дохід, використовуючи власні унікальні ресурси, наприклад, стягуючи плату за відвідування захищених пам'яток природи. Наприклад, Беліз встановив плату за вхід у свої парки, які він використовує для утримання та захисту цих вразливих

територій. Бутан стягує з туристів обов'язкові тарифи для підтримки навколишнього середовища.

Однак, хоча багато екологічних стратегій справді підкріплюють подвійний підсумок, не всі є фінансово вигідними. Крім того, пункти призначення не завжди можуть генерувати необхідний їм капітал самостійно. У цих випадках зовнішнє фінансування може забезпечити початковий капітал для довготермінових зусиль зі сталого розвитку. Таке фінансування включає глобальні програми фінансування, такі як механізми чистого розвитку (МЧР), які дозволяють промислово розвиненим країнам інвестувати в проекти зі зменшення викидів у країнах, що розвиваються, як альтернативу дорожчим вдома. Наприклад, у 1996 р. Коста-Ріка продала Норвегії 200 тис. т. компенсації вуглецю за 10 доларів за тонну. Отримані Коста-Рікою 2 мільйони доларів були використані для фінансування ініціатив з відновлення лісів [19].

Крім теорії та політики, перехід до стійкості вимагає залучення різноманітних місцевих жителів: потрібні будуть юристи, охоронці парків та прибиральний персонал. Так само, як і освітяни та радники. Місце призначення, яке шукає інвестиції приватного сектору, має забезпечити, щоб критична інформація про переваги та можливості зелених ініціатив була ретельно підготовлена для них, часто залучаючи до допомоги місцевих експертів.

Розробка освітніх кампаній та кампаній з розбудови потенціалу повинна містити навчальну програму, яка дозволяє місцевим жителям застосовувати найкращі практики та заохочує їх до впровадження та просування зеленої політики. Наприклад, ці програми можуть навчити туроператорів вибору екологічно чистих видів транспорту, обмежити контакт туристів із заповідними територіями та видалити сміття.

Як демонструють ці приклади, найвищі рівні влади повинні спонсорувати програми сталого розвитку з відповідними органами на

національному, регіональному чи місцевому рівнях, які очолюють та сприяють здійсненню.

2.2 Впровадження зелених шляхів у світі

В 1990 році асоціацією «Екологічне Партнерство задля Сталого розвитку» («Environmental Partnership for Sustainable Development») в Центральній та Східній Європі була започаткована програма щодо зелених шляхів – багатофункціональних маршрутів для немоторизованих користувачів, які проходять зазвичай уздовж зелених коридорів, старовинних торговельних шляхів, річок і занедбаних залізниць (згідно декларації в Ліллі у вересні 2000 р.) [20].

Вони управляються місцевими жителями, щоб заохотити сталий розвиток і здоровий спосіб життя. Зелені шляхи забезпечують структуру для здійснення громадських ініціатив і проектів, пов'язаних з охороною природи і збереженням культурної спадщини, розвитку сталого туризму і рухливості. Зелені шляхи звертаються до потреб місцевих жителів і відвідувачів і забезпечують позитивний внесок в місцеву економіку. На 2000 рік членами програми були Болгарія, Польща, Румунія, Чехія та Угорщина.

У липні 2006 року до програми приєдналась Білорусь та країни-партнери у Сопронівській декларації позначили свої загальні цілі, якими стали: ініціювання, розвиток і підтримка проектів зелених шляхів – лінійні відкриті простори, такі як канали та мальовничі дороги, розташовані вздовж берегів річок, схилів або долин, перетворені на рекреаційне призначення вздовж залізниць [21].

На теперішній час програма продовжує розширюватись, щоб включити нові ініціативи екологічного походження та партнерські організації з інших країн регіону, особливо в Австрії, Німеччині, Білорусі, Україні, Сербії, Чорногорії, Боснії та Герцеговині, Словенії та Македонії. Найактивніші зелені організації працюють у Бельгії, Іспанії, Великобританії, Франції,

Ірландії, Польщі та Чехії. Деякі іноземні приклади створення зелених шляхів розглянуті нижче.

2.2.1 The Capital Area Greenway, Ролі, Північна Кароліна

Capital Greenway, перша всебічна локальна система зелених шляхів, не є планом реалізації, який готується професійною командою з планування або спеціалістами. Ця реалізація розроблена як аспірантський проект студента університету Північної Кароліни. Метою проекту є захист природної структури поселення Ролі. Цей студент запропонував мережу зелених шляхів через усі райони міста, замість того, щоб у своєму проекті сформувати лише прибережний парк. Сьогодні реалізований план захищає такі екосистеми, як заболочені землі, пропонуючи можливості для відпочинку, такі як гоночна траса, проїзд на велосипеді. Зелений шлях столиці є зразком для 35 зелених шляхів місцевого масштабу в Північній Кароліні [21].

2.2.2 Долина річки Ламбро Грінуей, Італія

Річка Ламбро та її навколишнє середовище обрані на місцевому рівні як зразковий простір для того, щоб сформувати підхід до зеленого планування в регіональному масштабі в Італії. Він призначений для захисту сучасних природних ресурсів, історичних просторів та створення рекреаційних просторів вздовж річки Ламбро на півночі Мілана цим зеленим прорізом. Цей коридор, включаючи житлові будинки вздовж річки, є основним елементом, сформованим для безмоторних транспортних засобів, які з'єднують багато джерел у просторі з містом [22].

2.2.3 Калгарі, Фіш-Крік, Грінуей, Канада

Річковий коридор Фіш-Крік, що проходить через місто Калгарі, оцінюється в рамках застосування зелених шляхів в 1966 році, і тому, в 1972

році, місцева влада секвеструє його для захисту цих зелених шляхів та забезпечення можливості їхнього рекреаційного використання. Міський зелений шлях Калгарі займає приблизно 1200 гектарів, частина в межах міської зони річки Боу з долиною річки Фіш-Крік. Більше того, загальна довжина зеленого шляху становить 13 км, а її ширина 0,8 км. Зелені лісові простори складаються з пасовищ, річок та річок та історичних просторів. Тому екологічні характеристики в першу чергу враховуються при формуванні шляху. Вибираються певні центри розвитку та забезпечуються зв'язки між цими центрами в плані. Деякі зв'язки спроектовані як велосипедні та пішохідні. Фіш-Крік захищає міські зелені дороги, природні та культурні ландшафтні цінності і є одним із успішних варіантів реалізації зелених доріжок, що задовольняють потреби в рекреації громадськості [23].

2.2.4 План поєднання Нової Англії

У цьому плані, щоб сформувати інтегровану мережу зелених шляхів, поєднують мережі зелених шляхів 6 штатів: Коннектикута, Массачусетса, Мен, Нью-Гемпшира, Род-Айленда та Вермонта у регіоні Нова Англія. Основною метою є створення природних ландшафтів, які мають гори, пагорби та річки з півночі на південь між штатами. Коли план завершиться, будуть забезпечені зелені зв'язки довжиною 57 000 км між диким життям, рекреаційними, історичними та культурними зонами, переважно вздовж річкових зон [24].

2.2.5 Бруклін - Квінз Грінуей, Коні-Айленд

Метою зеленого планування Бруклін – Квінз є те, щоб екологічні, культурні та рекреаційні джерела були легкодоступні та робили можливим їх різноманітне використання для жителів міста. Зокрема, широкі простори є для тих, хто віддає перевагу великій кількості футболу та бейсболу; є багато тенісних кортів (понад 100) для використання, яке робить можливим

різноманітні водні розваги вздовж зеленої дороги, що має набагато більший потенціал для рекреаційного використання, дві зони для гольфу, два корти для катання на ковзанах, ярмарок і пасивну рекреацію [25, 26].

2.3 Екологізація туристичних дестинацій у світі

Опитування Ради округу Девон у Великобританії 2005 року показало, що 54 відсотки респондентів враховують екологічні проблеми при бронюванні поїздки, а 82 відсотки готові платити більше за екологічні послуги та продукти. Як бонус, близько 72 відсотків респондентів вважають, що зелений бізнес, швидше за все, буде свідком якості [19].

Відчуваючи поштовх з боку туристів, провідні туроператори, такі як TUI та Thomas Cook Group, віддають перевагу маркетингу та бронюванню екологічно стійким напрямкам та вимагають вищих зелених стандартів від готелів та курортів. Крім того, такі великі світові туристичні товариства, як National Geographic, зараз використовують екологічну стійкість як ключовий критерій у своєму рейтингу призначення. Коротше кажучи, якщо туристичні напрямки хочуть залишатися конкурентоспроможними, їм потрібно буде прийняти стійку політику або ризикувати відчуженням важливої та зростаючої клієнтської бази.

Туристична індустрія відповідає за приблизно 5 відсотків глобальних викидів вуглецю, що значною мірою створюються повітряними подорожами та проживанням. Нещодавнє глобальне дослідження Всесвітнього економічного форуму та Booz & Company прогнозує, що без втручання ці викиди збільшаться вдвічі до 2035 року. Доброю новиною є те, що оскільки заходи, що зменшують викиди, також економлять енергію та матеріали, вони є економічно ефективною тактикою [19].

Впроваджуючи зелені технології та політику, напрямки можуть сприяти «подвійному підсумку» екологічної стійкості та прибутковості. Наприклад, популярний словацький курорт AquaCity, який нещодавно був визнаний світовим провідним зеленим курортом за версією World Travels

Awards, запобігає попаданню в атмосферу приблизно 27 тонн CO₂ щодня, використовуючи геотермальну воду та сонячну енергію. Це практика, яка також врятовує для курорту мільйони євро щороку.

Для зменшення викидів у ванкуверському готелі Fairmont Waterfront впроваджена система рекуперації тепла, яка уловлює конденсат - пару, яка конденсується назад у воду - з резервуарів з гарячою водою, яка потім нагріває міську воду, що надходить. Ця технологія дозволяє заощадити 305 380 кВт-годин електроенергії на рік, що еквівалентно річним потребам енергії у семи приватних будинках.

Навіть незначні зміни можуть принести відчутні вигоди. У 12-місячному проекті, що фінансується урядом, тасманійські готелі зменшили споживання енергії на третину, встановивши ізоляцію, змінивши розміщення вікон та розділивши кімнати. Викиди вуглецю впали на 104 тонни, що еквівалентно виведенню 24 автомобілів з дороги на рік.

У тому ж ключі, політики повинні заохочувати гостей вибирати енергоефективні способи транспортування, щоб прибути до своїх розважальних заходів. У деяких місцях відвідувачі можуть бути спрямовані до розумних варіантів масового транспорту, таких як електрички та гібридні автобуси; інші місця можуть запропонувати інноваційні варіанти для окремих транспортних засобів, таких як велосипеди та гібридні автомобілі.

Наприклад, Париж реалізував програму велосипедного співробітництва Vélib у 2007 році, яка дозволяє відвідувачам та мешканцям забронювати, забрати та повернути велосипеди у 750 місцях. В даний час місто має понад 230 миль велодоріжок, з планами розширення. Нещодавно Ізраїль створив мережу велосипедних доріжок та пішохідних доріжок як альтернативу автобусному транспорту для християнських паломників, що йдуть з Назарету до Галілейського моря, а Швейцарія зазнала буму в новому поколінні електричних велосипедів, що працюють від літій-іонних акумуляторів, також для туристів [19].

Пункти призначення повинні інвестувати в поводження з відходами на ранній стадії: дотримуючись найкращих практик шляхом зменшення стічних вод та потоків промислових відходів, мінімізації кількості відходів, які потрапляють на звалища та сміттєспалювальні фабрики, та переробці, коли це можливо. В ідеалі відходи слід використовувати для виробництва енергії. Сучасні методи, такі як переробка відходів в енергію, можуть покращити репутацію місця призначення на зелених ігрових полях та залучити потенційних інвесторів, крім посилення екологічної стійкості.

У багатьох випадках креативні рішення можуть мінімізувати вплив на навколишнє середовище, додаючи репутації та привабливості місту. Під час зимових Олімпійських ігор 1994 року в Ліллекхаммері, Норвегія, була створена програма поводження з відходами з метою переробки або компостування 70 відсотків усього сміття. З картоплі на основі крохмалю було виготовлено мільйон тарілок та 3 мільйони посуду, що дозволило їх переробити в корм для тварин. Крім того, 20 000 знаків було перероблено в картонні коробки.

У Кенії, де віддалені готелі та будиночки не завжди мають доступ до служб збору комунальних відходів, зелені відходи компостують для використання в огородах. Затверджені водно-болотні угіддя скоро можуть бути використані для переробки стічних вод, і багато таборів та будинків починають використовувати біологічно розкладаючі миючі засоби для покращення якості їх природної води.

Ізраїль перетворив масивне сміттєзвалище на околицях Тель-Авіва на парк площею 2000 акрів, який незабаром матиме завод з переробки відходів, пішохідні та велосипедні маршрути та місця для пікніків. Крім того, Ізраїль планує створити освітній центр, де відвідувачі зможуть спостерігати за процесом переробки та дізнаватися про його значення для екологічного здоров'я країни [19].

Адекватне та здорове водопостачання має вирішальне значення для довгострокової екологічної стійкості будь-якого пункту призначення.

Сильний дефіцит води продовжує переслідувати багато частин світу, і дві основні зовнішні тенденції - збільшення чисельності населення та потенційні наслідки зміни клімату - створюють додаткові причини для занепокоєння цим дефіцитним ресурсом.

У багатьох напівзасушливих середовищах Кенії садиби почали активно сприяти збереженню води та вводити такі заходи, як обмеження перекачування води до певного часу доби, встановлення душових кабін низького тиску, сприяння використанню переробленої води та дощової води та заохочення гостей повторно використовувати рушники. Багато будиночків і таборів також висаджують дерева та лісосмуги як стійке джерело дров, так і як захисний засіб для водозбору.

Очевидно, що жоден з цих елементів довкілля не стоїть поодинокі. Зниження вуглецю, збереження біорізноманіття, поводження з відходами та адекватне та чисте водопостачання взаємопов'язані та взаємозалежні - подібно до екосистем, які вони мають на меті захищати. Неякісне поводження з відходами може призвести до викидів шкідливих газів, а також до забруднення водопостачання, що може потенційно загрожувати біорізноманіттю. Програма сталого управління відходами може зажадати додаткової енергії, збільшуючи тим самим вуглецевий слід в пункті призначення. З цієї причини важливим є цілісний підхід до інвестицій у сталий розвиток.

Головною особливістю сучасних туристичних дестинацій є об'єднання в мережу підприємств туристичної індустрії, пов'язаних єдиним технологічним циклом обслуговування туристів. Найбільш інноваційним маркетинговим інструментом формування та просування регіонального турпродукту є картсистема туристських дестинацій (Destination-Card-Systeme) [27].

Однією з популярних програм Іспанії по залученню туристів є картковий проект для гостей «Madrid card». Карта гостя надає численні пропозиції, акції, бонуси в готелях, можливість отримати знижку в

ресторанах, безкоштовне або пільгове відвідування музеїв Іспанії і навіть безкоштовний проїзд, знижку в театри, безкоштовні мобільні додатки. Подібна карта гостя є в багатьох містах Європи. Наприклад, у культурній столиці Норвегії Бергені. Пропозиція по міських картах гостя для великих міст є важливим інструментом і каналом збуту для туристичної індустрії і зручним варіантом для туристів міста, які приїхали з культурними або діловими цілями.

Карти гостя Іспанії різні за змістом і за вартістю. Як правило, карта гостя діє від 1 до 5 днів [28]. Попит на карту гостя Іспанії досить високий, наприклад, Barcelona Card в 2017 р було продано 202 156 карт. Barcelona Card [29] у 2019 році коштувала 60 євро для дорослого і 32 євро для дитини. У вартість входить: переміщення на громадському транспорті протягом вказаної кількості днів (автобуси, трамваї, поїзд і автобус в аеропорт); безкоштовний вхідний квиток в ряд музеїв (їх список постійно змінюється); знижка на відвідування найпопулярніших музеїв (до 20%); прохід в будь-які музеї без черги; знижки на розваги і покупки (наприклад, на оренду велосипеда і скутера), на деякі екскурсії; додається список ресторанів, музичних закладів та магазинів з продажу сувенірів, де також працює знижка; путівник по місту (в кіоску така карта коштує кілька євро). Карта допомагає заощадити до 20 євро в день на одну людину.

Регіональна картка турпродукту Bodensee Erlebniskarte [30] розроблена в трьох видах і трьох варіантах. Боденське озеро (Бодензее) з прилеглим регіоном – одна з найбільш привабливих туристичних destinations у всьому альпійському регіоні. Узбережжя Бодензее ділиться між Німеччиною, Швейцарією та Австрією.

Принцип функціонування карт-системи destinations Бодензее схожий з карт-системою Інсбруку. Головна відмінність в тому, що картка турпродукту 16 розрахована на відвідування визначних пам'яток в трьох країнах: Австрії, Німеччини та Швейцарії. Придбавши цю картку, турист без додаткової оплати може користуватися послугами ряду об'єктів туристичної індустрії

регіону: 16 канатних доріг, 7 зоопарків, 40 аквапарків та басейнів, 75 музеїв, 30 туристських маршрутів, включаючи трансферт через Боденське озеро. Для дітей передбачена знижка 48%. Впровадження карт-системи в практику просування турпродукту призвело до зростання туристського споживання в деяких атракційних пунктах дестинації Бодензеє на 700% [31].

Нью-Йорк створив «Потужну зелену карту Нью-Йорка» [19], яка проводить відвідувачів під час екскурсії енергоефективними ресурсами міста. Основні моменти на карті включають Статую Свободи, що працює на біомасі, підводні турбіни, що виробляють електроенергію з незначним акцентом на Іст-Рівер, та склад багаторазових будівельних матеріалів у районі Квінз.

3 ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Екологізація РТД, як протиставлення негативному впливу туристичної діяльності на навколишнє середовище, розглядається нині як один з перспективних напрямків розвитку туризму та рекреації. Головчан А.І. за туристсько-рекреаційною ознакою виділяє в межах України вісім регіональних дестинацій: Кримську, Азово-Чорноморську, Донецьку, Карпатську, Подільську, Придніпровську, Слобожанську та Поліську, кожна з яких поділяється на різні типи локальних [32]. Серед них за кількістю закладів культури передують Чернівецька, Івано-Франківська, Черкаська і Тернопільська дестинації [33].

Туристичні дестинації України можуть бути розвинені, як на основі окремих атракцій, так і на базі міст та регіонів, при цьому вся країна також може розглядатися з позицій однієї дестинації. Всесвітньовідомими дестинаціями є такі міста, як Київ, Одеса, Львів, Кам'янець-Подільський, а також Софіївський парк, Чорнобильська АЕС, Музей Ракетних військ стратегічного призначення, Карпати тощо.

У 2013 р. ЮНЕСКО включив до списку Всесвітньої культурної спадщини дерев'яні церкви Карпатського регіону та Стародавнє місто Херсонес Таврійський, у цьому ж році Петриківському розпису надано статус Всесвітньої нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО [34].

Відтак, Держтуризмкурорт (до 2015 р.), а нині Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ) використовуючи кращий європейський досвід, розробляє проект туристичного бренду, який відповідатиме сучасним вимогам і сприятиме просуванню у світі унікального туристичного потенціалу нашої країни. Однак, ефективне функціонування туристичних дестинацій на сучасному етапі, це не лише атракції і розваги, а, насамперед, сучасна інфраструктура і високий рівень сервісу. Важливим інструментом у

такому випадку є розвиток партнерських відносин держави та туристичного бізнесу, а також забезпечення дерегуляції підприємницької діяльності в туризмі та залучення інвестицій у галузь.

Важливим є також залучення та використання ресурсів ПЗФ як можливого атракційного елементу туристичних та рекреаційних дестинацій.

Установи ПЗФ разом з школами та місцевими громадами опікуються питаннями збереження культурної спадщини і організують відповідні заходи історико-патріотичного спрямування.

Окремим напрямом діяльності установ ПЗФ є ведення активної пропагандистської природоохоронної роботи: видання еко-освітньої літератури, буклетів, листівок, газет та журналів, інформування на інтернет-сайтах, сторінках у соцмережах. Установи природно-заповідного фонду спільно з іншими зацікавленими органами влади, громадськими та міжнародними організаціями організують і проводять всеукраїнські конкурси, фестивалі та масові молодіжні акції, традиційні народні свята, природоохоронні акції та акції до екологічних дат і свят тощо. Традиційними акціями відзначаються: Всесвітній День охорони навколишнього природного середовища, «Міжнародний день водно-болотних угідь», «День довкілля», «День Землі», «Всесвітній день захисту тварин» тощо. Майже в усіх установах проводять акції: «Збережемо ялинку», «Водохреще», «Зустріч птахів», «Первоцвіти» [35].

За 2018 рік укладено 166 угод про співпрацю, залучено 67 фізичних та 88 юридичних осіб до організації рекреаційної діяльності у 38 установах ПЗФ, забезпечено функціонування 21 музею, 20 музейних кімнат, 31 екоосвітніх центрів та візит-центрів, 34 еко-освітніх «зелених» класів та туристично-мистецького комплексу у національному природному парку «Гуцульщина» – «Маєток Святого Миколая». Протягом цього періоду облаштовано 318 рекреаційних зон, 136 еколого-освітніх стежок і 234 туристичних маршрути. Працівники установ ПЗФ брали участь у навчальних семінарах літньої школи «Європейської Академії Парків» (ЄАП) (15–21

липня 2018): «Світова спадщина та сталий туризм», «Екологічний моніторинг та інноваційні технології», «Транскордонні території та ефективний менеджмент» (м. Клагенфурт, Австрія). Учасники ознайомилися з практичними заходами та підходами щодо сталого планування й управління туризмом, розширили знання у сфері популяризації природоохоронних об'єктів [35].

На даний час можна говорити лише о деяких елементах екологізації РТД в окремих областях України. Перш за все розширення РТД, зріст туристичного навантаження в країні повинні проходити не на шкоду природному і культурному середовищу.

3.1 Рекреаційно-туристична діяльність в Одеській області

В Одеській області локальні дестинації спрощено можуть бути представлені таким чином:

- м. Одеса – культурно-історична, ділова дестинація;
- узбережжя Чорного моря;
- Одеські лікувальні лимани;
- історико-архітектурні пам'ятки регіону;
- заповідна природа Одещини.

Фахівці управління туризму, рекреації та курортів Одеської обласної державної адміністрації підготували мапу туристичного гіду по області, на якій позначені об'єкти туристичного бізнесу (рисунок 3.1) [36].

З метою покращання ситуації щодо стану ПЗФ в Одеському регіоні необхідне здійснення певних конкретних заходів. У межах Південно-Молдовської схилово-височинної області запропоновано створення НПП на базі ландшафтного заказника місцевого значенні «Тарутинський степ» [37]. Процедура щодо здійснення цього вже розпочата. У межах Дністровсько-Бузької низовинної області досить давно проведена робота щодо створення

НПП «Куяльницький», але вона ніяк не завершиться. Також для створення в цій області цілісного НПП пропонується об'єднання двох РЛП «Тилігульський» в Одеській та Миколаївській областях.

З метою оптимізації мережі ПЗФ Одеського регіону доцільним є включення до її складу всіх рамсарських угідь регіону. При цьому до складу ПЗФ слід включити не тільки водно-болотні, але й прилеглі берегові ділянки, уточнити межі водно-болотних угідь та об'єктів ПЗФ. В Одеській області розташовано вісім рамсарських угідь. П'ять з них вже пов'язані з територіями ПЗФ: «Килійське гирло» (Дунайський біосферний заповідник), «Система озер Шагани-Алібей-Бурнас» (НПП «Тузловські лимани»), «Межиріччя Дністра і Турунчука» та «Північна частина Дністровського лиману» (Нижньодністровський НПП), «Тилігульський лиман» (Тилігульський РЛП). Три рамсарських угіддя до складу ПЗФ не входять: це «озеро Картал», «озеро Кугурлуй», «озеро Сасик». Рамсарські угіддя, як і об'єкти ПЗФ, також включаються до екомережі України без додаткових узгоджень[38].

Рисунок 3.1 – Карта-схема туристичних destinations Одеської області [36]

варіантів, які можна комбінувати залежно від кількості днів та побажань туристів:

- 1) Одеса-Фрумушика-Нова-Лісне,
- 2) Одеса-Шабо-Белгород-Дністровський,
- 3) Ізмаїл-Криничне-Болград,
- 4) Вілково-Приморське-Ізмаїл.

Станом на 2020 рік частка територій ПЗФ майже не змінилася, порівнюючи з попередніми роками: у 2012 році відношення площі ПЗФ до площі області становило 4,52%, а в 2020 році – 4,60%.

3.2 Рекреаційно-туристична діяльність у Миколаївській області

Управління з питань молоді та туризму Миколаївської облдержадміністрації виділило на території області дев'ять дестинацій (рис. 3.3) [40]: Вознесенська; Єланецька; Кінбурнська; Коблівська; Миколаївська; Мигіївська; Очаківська; Приінгульська; Южноукраїнська.

Рисунок 3.3 – Карта-схема розподілу дестинацій по території Миколаївської області [40]

Розглядаючи Миколаївську область, відповідними узагальненими локальними туристичними дестинаціями можуть бути:

- агрорекреаційний кластер курорту «Коблеве» (гастрономічний тур «Файно по-домашньому запрошує» з екскурсіями по селам області, аквапарк, курортні зони) [41],
- лимани Миколівщини (Тилигульський, Березанський, Дніпро-Бузький),
- Бейкушське та Тилигульське родовища лікувальних грязей,
- ООПТ, такі як НПП «Бузький Гард», «Білобережжя Святослава», регіональні ландшафтні парки «Кінбурська коса», «Тилигульський», «Приінгульський» та інші.

В минулому році на Миколаївщині презентували шість так званих «туристичних магнітів», які, на думку експертів, мають привабити до регіону туристів.

Зокрема, йдеться про шість фестивалів, три з яких – міжнародні (Performance Jazz 2020, Ultra Fest Трихати, Mykolaiv Fest), два всеукраїнські (Extreme Fest біля Южноукраїнська, національних культур "Дружба") та регіональний ("Івана Купала").

3.3 Рекреаційно-туристична діяльність у Херсонській області

Туристська дестинація «Хорли» є однією з перспективних туристських дестинацій в Україні. «Хорли» – це село Каланчацького району Херсонської області, розташоване на півострові Гіркий Кут, який омивається Чорним морем. Дестинацію «Хорли» туристи відвідують переважно з метою відпочинку – понад 80 % від загального туристичного потоку [42].

Даний регіон приваблює туристів сприятливим для відпочинку кліматом, а також значним оздоровчо-рекреаційним потенціалом та бальнеологічними ресурсами (лікуванні грязі, мінеральні джерела, рапа лиманів). Туристська дестинація «Хорли» має ряд переваг, а саме: збережені

архітектурні споруди, унікальну історію, джерела цілющих грязей, тепле та мілке море, насичене йодом повітря, унікальне артезіанське джерело. Поряд з цим існують певні недоліки, які пов'язані з туристичною інфраструктурою, низькою якістю та незначною кількістю туристичних послуг, відсутністю реклами про даний курорт та загалом інформаційної політики органів влади щодо ресурсів та можливостей регіону [43].

Серед туристичних дестинацій Херсонщини найбільш виділяють:

- урочище «Буркути», Бехтерський дубовий гай;
- плавні Дніпра,
- соляні озера Азово-Чорноморського узбережжя;
- мінеральні лікувальні грязі (о. Солоне, Червоне) та термальні води;
- ООПТ, такі як БЗ «Чорноморський» і «Асканія-Нова», НПП «Азово-Сиваський», «Джарилгацький», «Олешківські піски»;
- курортні зони поблизу м.Скадовськ.

Станом на 2019 рік, Херсонська облдержадміністрація розробляє зелений шлях «Соляна дорога», який об'єднує 15 населених пунктів від центральної частини області до морів. Особливість цього маршруту в його історичній таврійській складовій – пропонується зробити мандрівку шляхом, яким їздили чумаки. В наявності також гастрономічний (пропонуються делікатеси – мармурове м'ясо, козячий сир), бальнеологічний, водний, велосипедний, спортивний, пізнавальний, культурний туризм [43].

Планується будівництво кемпінгів, центрів сімейного відпочинку та грязе-бальнеологічних лікувальних закладів (рис. 3.4).

Розробкою шляху займаються Тавричанська, Асканійська та Присиваська об'єднані територіальні громади.

В планах авторів проекту об'єднати більше 50 туристичних локацій Херсонської області [43]

Рисунок 3.4 – Карта-схема проекту зеленого шляху «Соляна дорога» [43]

1.4 Рекреаційно-туристична діяльність у Волинській області

Для формування позитивного іміджу області як туристичної дестинації є необхідним забезпечення високого рівня розвитку туризму у регіоні.

На Волині перспективним є розвиток івентивного туризму (мета такого виду туризму – відвідання ексклюзивної події).

Події стали основним елементом маркетингових стратегій розвитку туризму в багатьох містах, регіонах та навіть країнах. У тому числі це стосується України. Багато міст нашої країни активно і успішно активізують свій туристичний потенціал за допомогою проведення подієвих заходів [44].

Серед найвідоміших та найпопулярніших фестивалів, що нині проводяться в Україні «Юморина» в Одесі; Джазовий фестиваль в Коктебелі; «Таврійські ігри» у Новій Каховці; етнофестиваль «Арт Поле»; «Печенізьке поле» на Харківщині; «Чорноморські ігри» на Херсонщині; Дні міст України; Концерти зарубіжних і вітчизняних зірок; Сучасне мистецтво в Україні від PinchukArtCentre; Міжнародні і Всеукраїнські виставки та інші [45].

Концепція «туристичних магнітів» Волинської області, яку у 2020 році презентував Президентові України В.О. Зеленському директор департаменту зовнішніх зносин, залучення інвестицій та з питань туризму і курортів Волинської ОДА Ігор Чуліпа – одна з кращих в Україні [46].

Таку високу оцінку опрацьованим туристичним маршрутам дала очільниця Держагенства розвитку туризму України Маряна Олесків, яка, разом з президентом перебувала тоді у Луцьку.

Серед найголовніших туристичних «магнітів» Волинської області (рис. 3.5) [47]: Луцький замок, історико-культурний заповідник «Стародавній Володимир», село Сваловичі та НПП «Прип'ять – Стохід», смт Олика та резиденція Радзивілів, Шацькі озера із Світязем.

Рисунок 3.5 – Карта-схема туристичних магнітів Волинської області [47]

Одною з унікальних локацій області є ферма у селі Радовичі, на якій проводиться розведення благородних оленів, яких привезли з Прибалтики. Ферма знаходиться в 60 кілометрах від центра області – Луцька. Тут на 122 гектарах живуть понад 200 цих благородних красивих тварин [48].

Відвідувачі можуть не лише поспостерігати за граційними оленями, а й погодувати їх. Окрім того, на території оленьої ферми є музей фауни волинських лісів.

Директор департаменту доповів, що на основі цих туристичних «магнітів» в області розроблено 7 туристичних маршрутів.

«Усі вони – адаптовані та можуть бути, як одноденні, так і розраховані на кілька днів. Визначені локації, де люди можуть похарчуватися та переночувати. Нині усі маршрути пропрацьовані, відзняті фото та відео, які найближчим часом розробники оформлять у 3D-тури, з якими можна буде ознайомитися на сайті «Волинь туристична», - зазначив Ігор Чуліпа [46].

Перший напрямок туристичних маршрутів включає в себе визначні місця Луцьку.

Другий напрямок: Луцьк – Затурці (музей В. Липинського) – Зимне (монастир) – Володимир-Волинський (заповідник Древній Володимир) – Устилуг (музей І. Стравінського) [49].

Третій напрямок: Луцьк – заказник Воротнів – резиденція Радзівіллів, костел св. Трійці) – НПП «Цуманська пуща».

Четвертий напрямок: Луцьк – монастир Жидичин – Рокині (скансен) – Переспа (музей Першої світової війни) – Колодяжне (музей-садиба Лесі Українки) – Ковель.

П'ятий напрямок: Луцьк – Старий Чорторийськ (панорама р. Стир) – Оконськ (джерела, форелеве господарство) – Костюхівка (Центр польсько-українського діалогу) – Маневичі (човен-довбанка) – Любешів (НПП "Прип'ять – Стохід") – Сваловичі (сплави, екотуризм).

Шостий напрямок: Луцьк – Баїв (Музей меду) – Берестечко – Брани (найвища точка Волинської області) – Павлівка (пивзавод) – Старий Порицьк (екосироварня).

Сьомий напрямок: Луцьк – НПП Шацьк – озеро Світязь (можливість активного спортивного туризму: сплави на човнах, байдарках, мотузковий парк, велокатання, тощо). Через обміління о. Світязь цей маршрут знаходиться під загрозою закриття.

1.5 Рекреаційно-туристична діяльність у Львівській області

Місто Львів — єдине місто України, яке потрапило в щорічний рейтинг Euromonitor International — 100 туристичних DESTИНАЦІЙ СВІТУ 2018 року. Слідом за Львовом — Франкфурт, Порто, Стокгольм та ще багато великих міст [50].

Львів посів 80-ту позицію. У першій п'ятірці рейтингу — Гонконг, Бангкок, Лондон, Сінгапур і Макао [51].

Львівщина, як і Волинь має великий потенціал до івентивного туризму. В регіоні є центр міжнародного етнофестивального туризму (понад 50 етнофестивалів щороку); внутрішньорегіональний центр етнофестивального туризму (декілька етнофестивалів усеукраїнського або міжнародного рівня); осередок етнофестивального туризму (один етнофестиваль усеукраїнського або міжнародного рівня на рік) [52].

Найбільше етнофестивалів проводиться в м. Львів, оскільки місто завжди відігравало роль значного історичного, культурного, політичного й економічного центру. Щодо інших фестивалів, то три з них (у селищах Славське, Глиняни і Верхобуж) «прив'язані» до природних ресурсів і пропагують екологічне виховання відвідувачів, звернення уваги до проблем навколишнього середовища [53].

Також до природних ресурсів мають відношення місця розташування таких фестивалів як: «Tribute» в НПП «Сколівські Бескиди», мистецько-

туристичні фестивалі в Моршині і Трускавці, які володіють унікальними лікувально-рекреаційними ресурсами.

Взагалі, у Львівській області формується мережа альтернативних по відношенню до Львова регіональних центрів етнофестивального туризму. Це такі центри як Дрогобич, Славське, Самбір, Турка, Яворів, Золочів, Броди, Сокаль та інші. На карті-схемі можна побачити, що найбільша кількість фестивалів зосереджена у Львові як центрі області, але в інших районах також відбуваються заходи, але значно менше (рис 3.6).

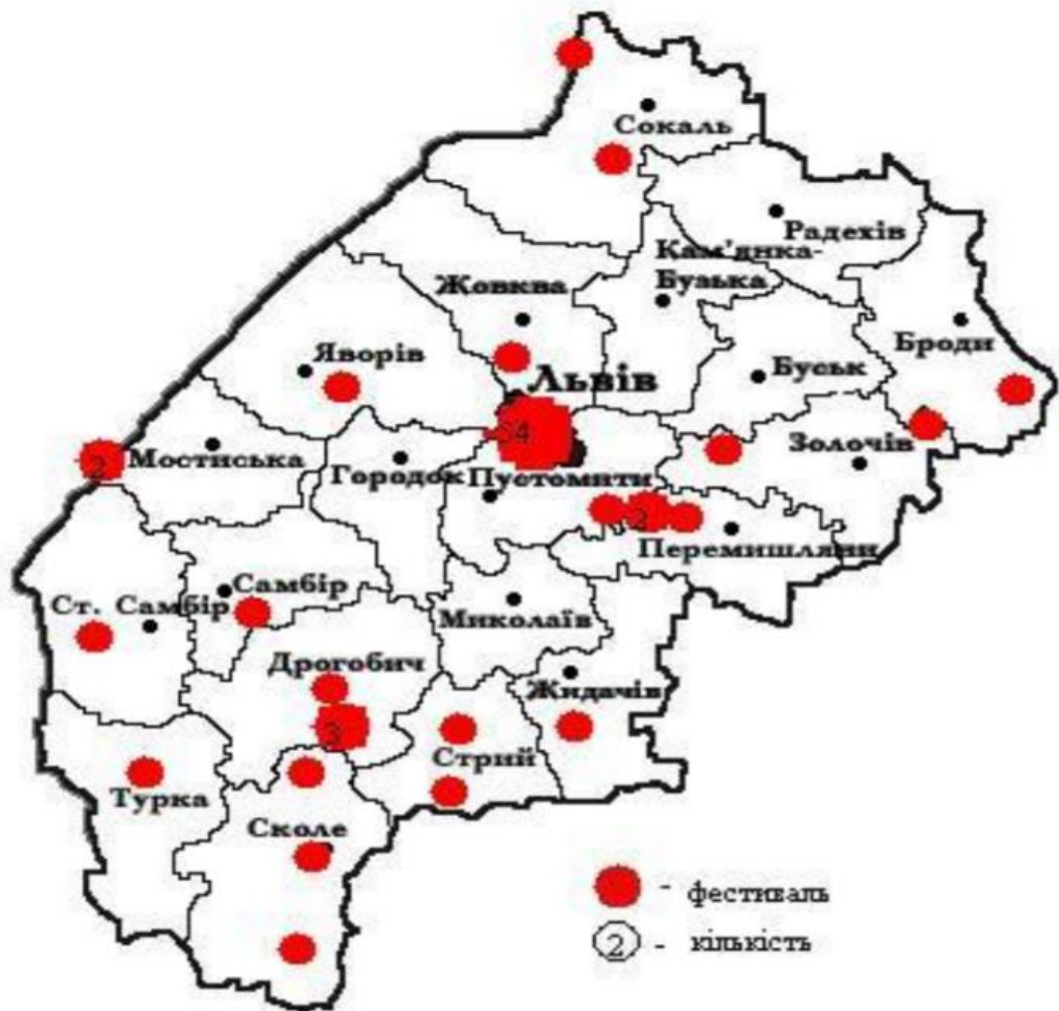

Рисунок 3.6— Карта-схема регіональних центрів етнофестивального туризму у Львівській області [53]

Щодо туристичних маршрутів області: 13 листопада 2020 р. на Старосамбірщині презентували новий позначений туристичний маршрут «Грозова брама». Маршрут проклали в рамках впровадження проекту

«Розвиток туристичної інфраструктури в межах регіонального ландшафтного парку «Верхньодністровські Бескиди» [54]. Маршрут стартує від села Грозова та веде до найвищої вершини Старосамбірщини – гори Магура-Лімнянська, висотою 1022 м над рівнем моря [55].

На Львівщині з'явився новий туристичний кластер «Львівське Опілля», який об'єднав чотири ОТГ: Бібрську, Давидівську, Розвадівську, Тростянецьку.

Буде розроблено комплекс заходів зі збереження історично-географічної території «Львівське Опілля», природного різноманіття, екологічної безпеки та збереження відповідних екосистем [56].

У південній частині Самбірського району у селах Лімна (Турківської громади) і Бітля (Боринської громади) реконструюють Народні доми. Це стало можливим за ініціативи Львівської обласної державної адміністрації і за «Програмою секторальної підтримки ЄС. Львівщина».

За ідеєю проекту «TourTurka 2.0», після реконструкції, Народні доми стануть етнофолькцентрами бойківської культури, матимуть просвітницьке та туристичне призначення [57].

У Новоміській ОТГ Львівської області за кошти Євросоюзу створили сироварню, парники, «ковбойське» містечко та Школу економічного розвитку. На черзі - готель, електрозаправка і ретропотяг.

Славська ОТГ пишається тим, що саме звідси починався гірськолижний туризм на Західній Україні. Тут є півтисячі "зелених" садиб і під сотню готелів на будь-який смак і гаманець. Громада – лідер серед ОТГ Львівщини за сплатою туристичного збору. У 2018 р. тут побувало 700 тисяч туристів [58].

1.6 Рекреаційно-туристична діяльність у Івано-Франківській області

Івано-Франківська область, на думку гостей, є дестинацією рекреаційного (відпочинкового) туризму. При цьому, найчастіше серед видів

туризму респонденти зазначали культурно-пізнавальний (39%), гірськоколичний та гірський туризм (34%). В основному туристи відпочивали 3-4 дні (35%); 17% гостей – 7 і більше днів, 16% – 5 днів, 12% – два дні [59].

До найвідоміших фестивалів і подій Івано-Франківщини респонденти віднесли: міжнародний гуцульський фестиваль, міжнародний фестиваль «Свято ковалів», міжнародний фестиваль сучасного мистецтва «Porto Franko», міжнародний фестиваль мистецтв країн Карпатського регіону «Карпатський простір», міжнародний форум Східної та Центральної Європи «Via Carpatia».

В області функціонують понад 500 туристично-рекреаційних закладів на 20 тис. місць, послуги розміщення також надають понад 800 садиб сільського туризму [60].

Важливе значення для розвитку туризму мало створення у 2016 році ОКП «Дністровський регіональний ландшафтний парк імені Сергія Дідича» і першого кластеру сільського туризму «Бойківський колорит» у 2019 році. Активно розвивались комунікація туристичного бізнесу і влади у рамках державно-приватного партнерства: у 2017 році була створена Громадська рада з питань добровільної категоризації індивідуальних засобів розміщення (туристичних садиб) в області, у 2018 році - Туристична рада Івано-Франківської області, у 2019 році - Обласна комісія зі знакування туристських маршрутів (шляхів).

За підтримки облдержадміністрації впроваджувались, зокрема, проекти міжнародної технічної допомоги: «Івано-Франківська область - край для туризму», «Світ Карпатських розет - заходи із збереження унікальності культури Карпат», «Vike АссеNT: велосипедна доступність об'єднує території», «52 способи життя в Карпатах: відродження традиційних культур праці», «Карпатські лісові школи - пілотне співробітництво для охорони природи та екологічної освіти» та ін.

В обласному центрі – Івано-Франківську знаходиться три туристичних маршрути, які зосереджені на історичних та культурних пам'ятках архітектури, музеях міста [61].

Серед туристичних DESTИНАЦІЙ області – Яремчанщина, найпопулярніша туристична локація українських Карпат. Більше ніж 250 готелів і понад 700 садиб сільського туризму щороку приймають тут близько 2 млн. гостей. Так склалось історично, що всі населені пункти на території Яремчанської міської ради є курортними, тож економічний розвиток регіону прямо залежить від формування потоку туристів і створення для них високоякісної пропозиції туристичних продуктів та послуг [62].

1.7 Рекреаційно-туристична діяльність у Чернівецькій області

Туристичні DESTИНАЦІЇ об'єднують єдиним технологічним циклом обслуговування туристів підприємства туристичної індустрії.

Найбільш інноваційним маркетинговим інструментом формування та просування регіонального турпродукту є карт-система туристських DESTИНАЦІЙ [63], туристичні квитки, туристичні білети, гостьові квитки, які дозволяють здійснювати непряме управління туристським комплексом окремих міст, регіонів і навіть країн.

Основна мета впровадження туристичних карток – диверсифікація турпродукту DESTИНАЦІЙ, яка супроводжується залученням в процес туристського обслуговування все більшого числа організацій, розширенням асортименту доступних для туриста послуг, зниженням цін на окремі послуги тур продукту [64].

В туристичну картку «I Bukovina» пропонують включити історико-культурні пам'ятки Чернівців та Чернівецької області, безкоштовний вхід в музеї, що знаходяться в комунальній власності, преференції (знижки) від закладів місцевого громадського харчування.

Деякі дослідники вважають, що така картка дозволить підвищити рекреаційно-туристичну привабливість дестинації, збільшити туристичний потік [64].

Водночас розширюється ПЗФ області. Кабінет міністрів України погодив проєкт Указу президента про зміну меж територій Національного природного парку «Вижницький». Рішення ухвалено на засіданні 7 квітня 2021 року. Об'єкти ПЗФ складають 12,8% від загальної території області. Це розширює можливості прийому більшої кількості рекреантів, бажаючих провести свій відпочинок на лоні природи.

1.8 Рекреаційно-туристична діяльність у Хмельницькій області

В Карпатсько-Подільському ресурсно-рекреаційному районі перспективними туристичними дестинаціями щодо надання статусу об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО є Кам'янець-Подільський історико-культурний заповідник (м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл.), замок «Олесько» (Львівська обл.) ті інші [65].

Одним з найбільш туристично-привабливих місць області є НПП «Подільські Товтри», на території якого розроблено багато (6 із 11 в області) туристичних маршрутів відповідно до концепції розвитку туризму в області: пішохідні, кінні, водні, автомобільні, велосипедні.

В розробці знаходяться чотири пішохідні та кінні маршрути протяжністю до 100 км [66].

На думку автора, ще не розробленим, але потенційно привабливим можуть бути місця пунктів Геодезичної дуги Струве, яка знаходиться у списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні [67].

Через Хмельницьку область, завдяки її географічному розташуванню, проходять великі туристичні потоки, тому тут також має сенс розвитку івентивного, подієвого туризму.

Найпопулярніші заходи івентивного туризму в області — фестиваль рок-музики Rock&Buh, джазовий фестиваль JazzFest Podillya, фестиваль оркестрових шоу ArtMajorShow [68].

Об'єкти ПЗФ складають 15,1% від загальної території області та представлені НПП «Подільські Товтри», регіональним ландшафтним парком Мальованка та ін..

1.9 Рекреаційно-туристична діяльність у Сумській області

Відповідно до Програми сталого розвитку туризму в Сумській області на 2018 – 2022 роки відділ туризму Сумської ОДА проводить [69]: «круглі столи» з туроператорами; конкурси на кращий дизайн туристичних зон відпочинку для облаштування маршрутів активного туризму; забезпечується постійний моніторинг та опис туристично-привабливих локацій області. Також виконуються розробки велосипедних маршрутів разом з ГО «ВЕЛОСУМЩИНА» та розпочата розробка зеленого шляху на території Сумського і Краснопільського районів (в цьому районі знаходиться садиба сільського зеленого туризму «Грунівська Січ»).

Сьогодні в області функціонує 4 регіональних туристичних маршрути [70]: «Золоте намисто Сумщини» (2008 року); «Сумщина слобідська» - маршрут охоплює такі населені пункти: Суми – Лебедин – Тростянець – Охтирка – Буймерівка; «Слобожанські мандрівки; «Рекреаційна водна подорож на байдарках по р. Псел» (2012 року), який охопив три водних маршрути «Уїк-енду» [71].

Крім цього, пропонується до використання 6 тематичних маршрутів активного туризму (пішохідний, велосипедний, лижний) [70]: «Козацькими стежками», «Заповідними стежками Сумщини», «Сумщина в часи Великої Вітчизняної війни», «Літературна і музична Сумщина», «Старожитності Сумщини», «Народні ремесла Сумщини».

1.10 Рекреаційно-туристична діяльність у Харківській області

Харківська область є багатопрофільною туристичною дестинацією літнього та зимового відпочинку, бальнеологічного лікування й масового пізнавального туризму [72].

В березні 2021 року у Харкові в рамках проекту «Харків дипломатичний» з консульством Польщі презентували нові туристичні маршрути «Польський Харків» - загалом було презентовано три туристичні маршрути, до яких внесено більше десятка історико-культурних об'єктів. Тривалість всіх екскурсій – близько трьох годин [73].

У 2019 році Харківщина показала на найбільшій події в сфері туризму «UITM-2019» топові туристичні маршрути [74]: "Стежками мандрівного філософа", "Ловці репінських вражень", "Солодка історія "Білого лебедя", "Від шедеврів архітектури і живопису до шедеврів природи", "Слобожанські скарби Репіна", "Екоподорож "Під градусом" [75].

Коломацька ОТГ є одним із цікавих туристичних регіонів Харківщини. Громада має наявні природні й рекреаційні ресурси, історико-архітектурні, культурно-історичні надбання, які визначають привабливість сільської території для розвитку туризму [76].

Ключовим завданням громади в умовах сьогодення є розвиток туристичної інфраструктури, розробка туристичних маршрутів, залучення мешканців до просування туризму у громаді.

У громаді активно займаються відродженням традиційних промислів та ремесел (гончарство, вишивальництво, писанкарство, виготовлення ляльок-мотанок, оберегів), виготовлення сувенірної продукції на традиційну тематику тощо.

Привабливими об'єктами туристичної інфраструктури Коломацької громади є два природних заказники, декілька пам'яток культурної спадщини місцевого значення [77]. В цілому за питомою вагою площі ПЗФ (2,38 %) Харківська область посідає передостаннє місце в Україні, перевищуючи

лише Вінницьку (2,35 %). Недоторканих природних об'єктів в області недостатньо для зеленого туризму, тому потрібно ефективно використовувати інші екологічно-орієнтовані види туризму і рекреації при безумовному пріоритеті сталого розвитку.

4 АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ОКРЕМИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ

Рекреаційна місткість території - один з найважливіших показників при плануванні рекреаційно-туристського господарства, в тому числі в процесі формування спеціальних (вільних) економічних зон туристсько-рекреаційного типу. Вона впливає на якісний стан рекреаційних ресурсів, навколишнє середовище, психологічний комфорт рекреантів. При надмірному тривалому рекреаційному навантаженні природне середовище, незважаючи на те, що рекреаційна діяльність є одним з найбільш екологічно безпечних видів господарства, зазнає серйозних змін.

Види негативного впливу досить різноманітні: витоптування надґрунтового покриву, підстилки і підросту; пошкодження дерев; деградація рослинного покриву внаслідок збору грибів, ягід, квітів; ущільнення ґрунту; відлякування тварин, виснаження рибних та мисливських угідь; антропогенна денудація (осипання схилів та ін.); виникнення лісових пожеж; забруднення повітря викидами автотранспорту; засмічування території; забруднення поверхневих водойм. Специфічним негативним явищем надмірного рекреаційного навантаження є створення психологічного дискомфорту для рекреантів, що приводить до зниження ефекту оздоровлення та відпочинку [78].

Питанням вивчення та визначення екологічного навантаження на рекреаційні екосистеми приділялась певна увага вітчизняними та зарубіжними вченими. Термін "гранично допустиме екологічне навантаження" відображає навантаження забруднення конкретної екологічної системи [79]. За ним для забезпечення достатньо високої якості довкілля гранично допустиме екологічне навантаження не повинно викликати порушення нормального функціонування екосистеми. Для цього слід враховувати всі чинники комбінованої і комплексної дії на екосистему.

Екологічне навантаження - це навантаження, яке виникає за рахунок певної дії в екосистемі, здатне вивести її із природного (нормального) стану (зі стану стійкої рівноваги). Під "допустимим антропогенним навантаженням" на довкілля мається на увазі навантаження, яке не чинить деструктивного впливу на якість довкілля, або ж змінює його в допустимих межах, тобто не веде до руйнування існуючої екосистеми.

4.1 Методичні рекомендації по визначенню рекреаційної місткості території

Рекреаційне навантаження - це допустима кількість рекреантів на одиницю площі, які одночасно можуть перебувати на даній території, після її пристосування до рекреаційних потреб, яка не викликає негативних наслідків в природному середовищі. Показник рекреаційного навантаження залежить від особливостей ландшафтної будови і функціональної спрямованості рекреаційного використання території [78].

Під рекреаційним навантаженням розуміється міра впливу відпочиваючих людей на природні комплекси чи рекреаційні об'єкти і вимірюється кількістю людей або людино-днів на одиницю площі або на рекреаційний об'єкт за певний проміжок часу. Розрізняють оптимальне, граничне і деструктивне рекреаційне навантаження. Деструктивне рекреаційне навантаження викликає рекреаційну дигресію - зміну природних комплексів під впливом їх інтенсивного використання для відпочинку населення [79].

Норми рекреаційного навантаження залежать в основному від природних ландшафтів та сезону року. Найбільшу опірність на вплив рекреаційного навантаження мають приморські природні комплекси, найменшу - низовинні.

Рекреаційне навантаження влітку є вищим, ніж зимою. Для різних природних комплексів рекреаційне навантаження зимою коливається від 20%

для приморських до 80% для гірських територій відносно літнього періоду, що пов'язано із специфікою рекреаційної діяльності в різні сезони року [5].

Виходячи з даних літературних джерел [80, 81] встановлені нормативні показники рекреаційного навантаження для різних природних комплексів України (табл. 4.1).

Дані нормативи дають загальне уявлення про норми рекреаційного навантаження на різні природні комплекси. Локалізовані показники рекреаційного навантаження для кожної окремо взятої території визначаються на місці з урахуванням конкретних природних умов, в першу чергу враховуючи характер підстилаючої поверхні, рослинного світу, нахилу поверхні, прояву шкідливих геодинамічних процесів. Норми рекреаційного навантаження служать базою для визначення місткості рекреаційних територій [78].

Таблиця 4.1 Нормативні показники рекреаційного навантаження на природні комплекси [78]

Природні комплекси	Нормативи рекреаційного навантаження (осіб/км ²)					
	літо			зима		
	min.	max.	сер.	min.	max.	сер.
Приморські	300	500	400	60	100	80
Озерні	80	150	115	16	45	30
Річкові	50	80	65	16	24	20
Низовинні	80	120	100	30	50	40
Горбогірні, височинні	100	150	125	40	60	50
Гірські	110	200	155	60	160	110

Рекреаційна місткість - це загальна кількість осіб, які можуть одночасно перебувати на даній території, не завдаючи шкоди природному середовищу. Рекреаційна місткість пов'язана з рекреаційним навантаженням і

залежить від норми навантаження, площі рекреаційної території, часом перебування рекреантів в її межах, тривалості сприятливого погодного періоду [78].

Рекреаційна місткість як і допустиме рекреаційне навантаження виражається у кількості людей (або людино-днів) на одиницю площі або рекреаційний об'єкт за певний відрізок часу. При оцінці рекреаційного навантаження розглядається лише витривалість природних комплексів і природних об'єктів, а при визначенні рекреаційної місткості враховується також міра комфорту для відпочиваючого, у тому числі психологічний мікроклімат рекреаційної території при надто великій кількості відпочиваючих [82].

Визначення рекреаційної місткості курортно-оздоровчої території базується на нормах рекреаційного навантаження - допустимі кількості рекреантів на одиницю площі, які одночасно можуть перебувати на даній території і не викликати негативних наслідків у природному середовищі.

За методикою визначення рекреаційної місткості території, розробленою М.В. Копачем [78], норма рекреаційного навантаження залежить від типу природних ландшафтів, сезону року, функціональної спрямованості рекреаційного використання території. Рекреаційну місткість пропонується визначати для кожного сезону окремо за формулою (4.1) :

$$V_i = \frac{N_s \cdot S_i \cdot C_i}{D_s}, \quad (4.1)$$

де V_i – рекреаційна місткість і-тої території, осіб;

N_i – норма рекреаційного навантаження на і-ту територію, осіб/км²;

S_i – площа і-тої рекреаційної території, км²;

C – тривалість рекреаційного періоду, днів;

D_i - середня тривалість перебування туриста і відпочиваючих на і-ій території, днів.

На нашу думку, у розрахунок показника рекреаційної місткості конкретної території доцільно ввести коефіцієнт ступеня деградації

ландшафту, або рекреаційної дигресії (зниження еталонної природної широти ландшафтів даного типу), що відповідним чином коригуватиме граничну місткість території, запобігатиме понаднормативним екосистемним навантаженням.

4.2 Розрахунок рекреаційної місткості функціональних зон національних природних парків України

Для розрахунку мінімальних, середніх та максимальних значень рекреаційної місткості були обрані НПП 10 областей України: Херсонська, Одеська, Миколаївська, Волинська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Хмельницька, Сумська та Харківська області.

Вихідними даними для визначення рекреаційної місткості 11 національних природних парків України («Азово-Сиваський», «Тузловські лимани», «Бузький Гард», «Шацький», «Сколівські Бескиди», «Галицький», «Гетьманський», «Гомільшанські ліси», «Подільські Товтри», «Нижньо-Дністровський» та «Хотинський» НПП) – слугували суми площ зон стаціонарної та регульованої рекреації наведених парків (табл.4.2).

Оскільки тривалість знаходження відвідувачів національних природних парків в літній та зимній різняться через те, що ресурси НПП зазвичай знаходяться на відкритому просторі, для розрахунку місткості в літній сезон була обрана середня тривалість у НПП в 6,7 діб, а в зимній сезон – 2,4 діб [83].

При розрахунку рекреаційної місткості тривалість рекреаційного періоду як для літнього, так і для зимнього періоду становила 120 днів. Але потрібно зауважити, що обрані парки мають різні кліматичні умови, тому доцільно розрахувати у майбутніх роботах різну тривалість рекреаційного періоду для різних регіонів.

Норми рекреаційного навантаження на функціональні зони регульованої та стаціонарної рекреації для національних природних парків відповідно до їх типу природних комплексів були отримані із таблиці 4.1.

Таблиця 4.2 – Вихідні дані національних природних парків (складено автором за матеріалами [78, 84-94])

№	НПП	Тип природного комплексу	Загальна площа	Площа рекреаційних зон, км ²
1	“Азово-Сиваський”	Приморські	525,82	6,67
2	“Тузовські лимани”	Приморські	206,00	35,39
3	“Бузький Гард”	Горбогірні, височинні (річкові)	61,38	31,84
4	“Шацький”	Озерні	490,00	139,49
5	“Сколівські Бескиди”	Гірські	356,80	73,09
6	“Галицький”	Річкові	146,80	44,19
7	“Гетьманський “	Низовинні	116,73	95,40
8	“Гомільшанські ліси”	Низовинні	143,15	24,80
9	“Подільські Товтри”	Горбогірні, височинні (річкові)	2613,00	11625,70
10	“Нижньо-Дністровський”	Річкові	213,11	87,38
11	“Хотинській”	Річкові	94,46	39,39

Таблиця 4.3 – Результати розрахунків рекреаційної місткості зон стаціонарної та регульованої рекреації НПП України, тис.осіб (складено автором)

№ НПП	Вліто, мін	Вліто, макс	Вліто, сер	Взима, мін	Взима, макс	Взима, сер
1	35,84	59,73	47,79	20,01	33,35	26,68
2	190,16	316,93	253,55	106,17	176,95	141,56
3	57,04	85,56	71,30	63,69	95,54	79,62
4	199,87	374,75	287,31	111,59	313,85	209,24
5	144,00	261,81	202,91	219,27	584,72	402,00
6	39,57	63,32	51,45	35,35	53,03	44,19
7	136,71	205,06	170,88	143,11	238,52	190,82
8	35,55	53,32	44,43	37,21	62,02	49,62
9	20 822,15	31 233,22	26 027,69	23 251,40	34 877,10	29 064,25
10	78,25	125,20	101,73	69,90	104,86	87,38
11	35,28	56,45	45,86	31,52	47,27	39,39

Для більш наглядного виду на основі даних, отриманих з таблиці 4.3, було побудовано графік зміни рекреаційної місткості НПП в залежності від сезону, тривалості перебування та норми рекреаційного навантаження природного комплексу. Перший графік було побудовано без отриманого результату щодо рекреаційної місткості НПП «Подільські Товтри, адже кількість осіб, які можуть перебувати на території Товтр значно більша, ніж у інших НПП (рис.4.1).

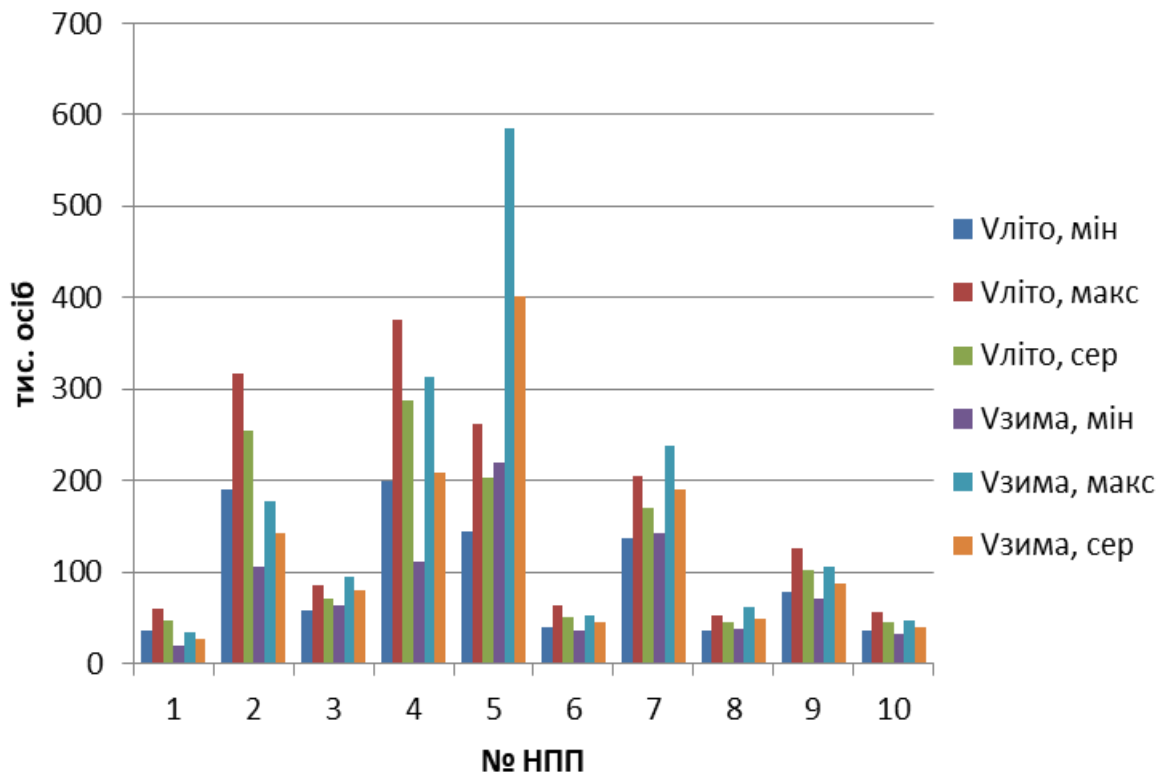

Рисунок 4.1 – Графік варіації рекреаційної місткості НПП за сезонами року без даних НПП «Подільські Товтри» (складено автором)

Найбільшу рекреаційну місткість, як влітку, так і взимку, має НПП «Подільські Товтри» з максимумами в 31 та 34 млн.осіб, на другому місці «Шацький» 374 тис.осіб влітку та «Сколівські Бескиди» взимку 584 тис.осіб, на третьому – «Тузловські лимани» 316 тис.осіб та «Шацький» взимку (313 тис.осіб).

Найменшу місткість влітку має НПП «Гомільшанські ліси» з максимумом в 53 тис.осіб та «Азово-Сиваський» взимку (33 тис.осіб).

Серед НПП річкового типу найбільшу рекреаційну ємність має «Нижньо-Дністровський» - 305 тис. осіб влітку та 255 тис. осіб взимку.

При максимальних потоках норми навантаження будуть перевищено, необхідно облаштовувати зони відпочинку та зелені маршрути для нормування потоків і формування статистичної звітності для більш точної вибірки.

Розраховану рекреаційну місткість природних комплексів можна використовувати задля визначення категорії зеленого шляху, який впроваджується, а також для нормування очікуваних туристичних потоків, що сприяє поліпшенню стану досліджуваних об'єктів.

4.3 Методичні рекомендації щодо розрахунку ємності екологічних стежок та туристичних маршрутів

Прийнятого єдиного кадастру рекреаційних навантажень на ландшафтні комплекси та затверджених нормативно-методичних посібників розробки проектів організації території об'єктів ПЗФ в Україні не існує. Тому при розрахунках рекреаційної ємності та інших показників навантаження на території ПЗФ доцільно використовувати існуючі в містобудівній практиці нормативи та показники.

Рекреаційна ємність території – це максимально допустимий рівень курортно-рекреаційного використання території з урахуванням містобудівних і екологічних вимог; виражається показником щільності - відношення кількості населення (постійного і тимчасового) до площі території і визначається на основі нормативних показників навантаження на різні види територій [95].

Ємність рекреаційної території, до якої відносяться і окремі зони НПП, визначається двома показниками [96]:

- одномоментне навантаження, яке характеризується найбільшою загальною чисельністю відпочиваючих і туристів, які одночасно можуть бути присутні в межах парку без порушення встановлених правил охорони природи та психологічного комфорту;
- сумарне навантаження - сумарна чисельність відпочиваючих і туристів, які протягом певного відрізка часу (робочого дня, місяця, кварталу, року) можуть бути присутні в межах парку без

порушення встановлених правил охорони природи та психологічного комфорту.

Вчені, що досліджували навантаження на ландшафт в природно-рекреаційних територіях розробили два підходи до розрахунку рекреаційної ємності [96]:

- перший – це розрахунок максимальних одномоментних навантажень на 1 га (за цим принципом показники навантаження встановлювали архітектори В.П. Стаускас, І.Д. Родічкін, Т.Ф. Панченко, О.І. Мелік-Пашаєв, А.В. Сичьова та інші);
- другий – це розрахунок максимальних навантажень в день на 1 га (за цим принципом навантаження встановлювали екологи, географи, біологи, вчені-сільськогосподарники В.П. Шлапак, Є.М. Гребенюк, В.П.Гетьман, М.Л. Клестов, Г.В. Парчук та інші).

Кожен із запропонованих методів є актуальним, оскільки прямо впливає на ступінь дигресії ландшафтів, але в повній мірі дати оцінку по допустимих рекреаційних навантаженнях можна лише комплексно. Тому, для розрахунку рекреаційної ємності в національних парках А.А. Голубом пропонується метод оцінки рекреаційної ємності різних функціональних зон залежно від ландшафтно-рекреаційного районування [96].

За основу взято ландшафтно-рекреаційне районування України (за В. Тимчинським [97]), враховано потенціал стійкості середовища до техногенного навантаження (за О. Гавриленко).

За вихідні дані для визначення ємності НПП приймаються [98]:

- площа території та характеристика ландшафтів, на основі яких створюється природно-заповідна зона;
- площа території, яка виділяється для створення і розвитку зон організованого відпочинку і туризму;
- наявність та розміщення пам'яток історії, культури, природи як перспективних об'єктів туристичної діяльності;

- якість та кількість бальнеологічних ресурсів, які можуть бути використанні для лікування населення.

Базуючись на цих дослідженнях А.А. Голубом запропоновано: потенціал стійкості природного середовища до антропогенного навантаження залежно від рівня благоустрою території (табл. 4.4), а також метод визначення рекреаційної ємності.

Таблиця 4.4 – Коефіцієнти стійкості природного середовища до антропогенного навантаження залежно від рівня благоустрою території, Q [96]

Рівень благоустрою	Потенціал стійкості ландшафтів			
	надстійкі	стійкі	малостійкі	нестійкі
Високий	1	0,9	0,8	0,7
Середній	0,7	0,6	0,5	0,4
Низький	0,5	0,4	0,3	0,2

«Високий» рівень благоустрою території національного парку передбачає: трасування доріжок і площадок з твердим покриттям (дерев'яні лаги, фем, пісчаник, клінкерна цегла тощо), улаштування асфальтованих парквейв (parkways), улаштування зон відпочинку обладнаних відповідними «садовими меблями» (garden furniture) тощо.

«Середній» рівень благоустрою території національного парку передбачає: трасування доріжок з сипучим покриттям (крихта мармурова, кварцитна, базальтова, гранітна тощо), улаштування площадок з твердим покриттям, улаштування асфальтованих парквейв (parkways), улаштування зон відпочинку обладнаних відповідними «садовими меблями» (garden furniture) тощо.

«Низький» рівень благоустрою території НПП передбачає: трасування стежок без покриття або улаштування доріжок «під крок», улаштування

площадок з сипучим покриттям, зони відпочинку обладнані лише смітниками, садовими ліхтарями та інформаційними табло.

Важливим аспектом для планувальної організації національних парків є формування мережі екологічних стежок та туристичних маршрутів, як територій відповідного антропогенного навантаження.

Дослідження проведені А.А. Голубом дозволили запропонувати свій метод розрахунку ємності екологічних стежок та туристичних маршрутів, який враховує: довжину маршруту, складність маршруту (рельєф), рівень благоустрою (наявність зон відпочинку), вік туристичної групи (наймолодший та найстарший учасники, середній вік групи), середній час проходження маршруту, прогнозована швидкість ходи, потенціал стійкості природного середовища.

Відвідування екологічної стежки здійснюється екскурсійними групами під керівництвом екскурсовода. Якщо у межах маршруту є місця ризику для відвідувачів, то у екскурсовода може бути помічник. Максимальна чисельність групи, як правило, не повинна перевищувати 30 чоловік. Місця ризику мають бути відповідно обладнані (містками, поручнями, стежка покрита гравієм тощо) [99].

Ширина екологічної стежки повинна створювати можливість вільного та безпечного проходу двох відвідувачів; її довжина, як правило, не повинна перевищувати 2-3 км. У найбільш привабливих місцях можуть бути передбачені майданчики для відпочинку, фото та відео зйомок тощо.

На прикладі визначення ємності туристичних маршрутів метод Голуба А.А. передбачає [96]:

1) знаходження середнього часу проходження маршруту:

$$T_c = LV, \quad (4.2)$$

$$V = \frac{V_1 + V_2 + \dots + V_n}{n}, \quad (4.3)$$

де: L – довжина маршруту, км;

V_n – швидкість руху туристичної групи n , км/год;

V – середня швидкість подолання маршруту, км/год;

n – кількість груп;

T_c – середній час проходження маршруту, год;

2) знаходження максимальної кількості людей, котрі можуть подолати маршрут (враховуючи час роботи національного парку) без урахування стійкості природного середовища і благоустрою маршруту:

$$K = \frac{t}{T_c} R, \quad (4.4)$$

де: t – час роботи національного природного парку, год;

R – максимальна кількість людей в групі (рекомендовано до 30), люд;

K – кількість туристів, котрі можуть подолати маршрут без урахування стійкості природного середовища і благоустрою маршруту, люд.

3) знаходження оптимальної рекреаційної ємності туристичного маршруту:

$$D = K \cdot Q \quad (4.5)$$

$$D = \frac{t}{T_c} R Q \quad (4.6)$$

де: D – допустима кількість туристів в день на визначеному туристичному маршруті, люд/день;

Q – коефіцієнт потенціалу стійкості природного середовища;

Для оцінки рівня стійкості ландшафтів до рекреаційних навантажень в умовах нерегульованого режиму їх використання А.А. Голубом запропонована їх диференціація за наступними категоріями: нестійкі, малостійкі, стійкі, надстійкі (рисунок 4.3).

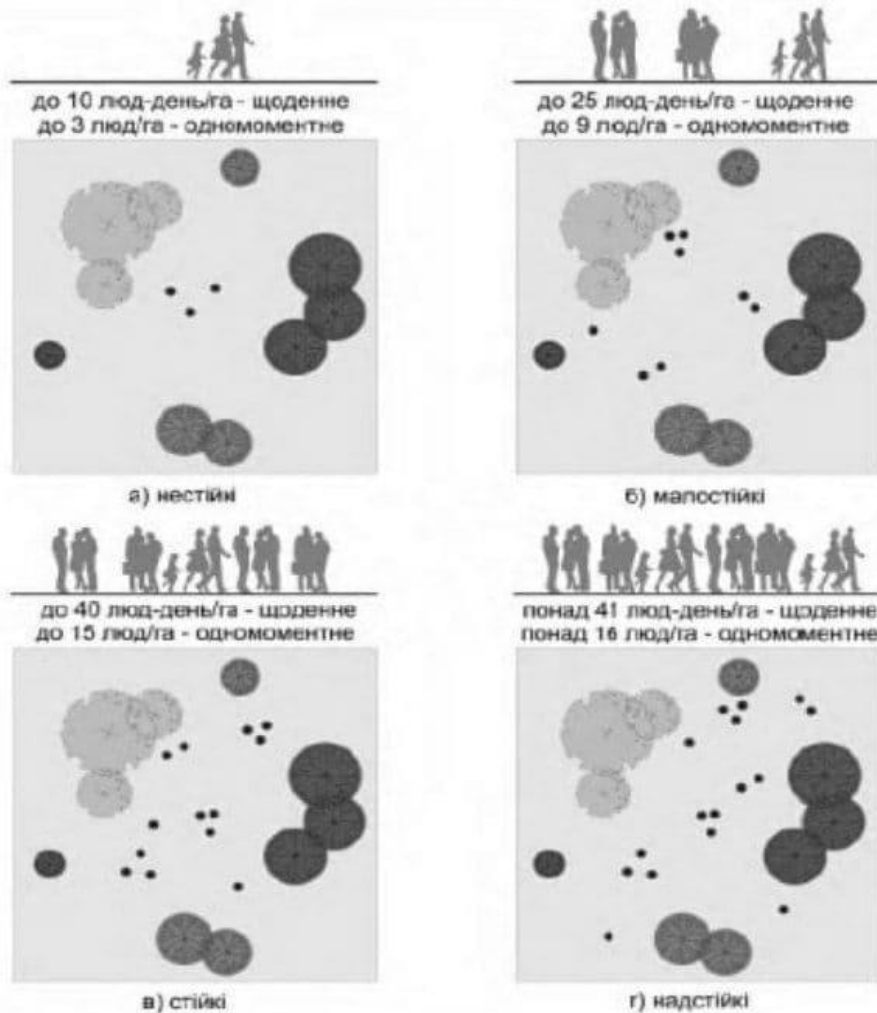

Рисунок 4.3 – Категорії стійкості ландшафтів за А.А.Голубом [96]

Зважаючи на нинішній рівень інтенсифікації рекреаційних навантажень, в умовах необмеженого стихійного використання цих територій, розрахунок рекреаційної ємності національних природних парків є вкрай необхідним для їх розвитку на перспективу та резервування. Крім того, це необхідно для врахування взаємозв'язків між природними і антропогенними об'єктами, для встановлення меж використання природно-рекреаційних ресурсів, для збереження екологічної рівноваги і комфортності відпочинку на даній території.

Проаналізувавши досвід функціонування існуючих національних природних парків, як в Україні, так і за її межами можна дійти висновку, що захистити заповідні території національного парку, крім заборонних засобів можливо і містобудівними, покращивши рівень благоустрою зон

стаціонарної рекреації та буферних зон. Наприклад, для розміщення наметових таборів на території НПП України максимальне рекреаційне навантаження не повинне перевищувати кількість, вказану в таблиці 4.5.

Таблиця 4.5 – Показники максимальних рекреаційних навантажень на природні ландшафти для розміщення наметових таборів на території національних природних парків України [99]

Рівень благоустрою	Ступінь стійкості	Рекреаційне навантаження, люд-день/га	
		Технологічний	Психологічний
високий	надстійкі	300	30
	стійкі	270	
	малостійкі	240	
	нестійкі	210	
середній	надстійкі	210	20
	стійкі	180	
	малостійкі	150	
	нестійкі	120	
низький	надстійкі	150	12
	стійкі	120	
	малостійкі	90	
	нестійкі	60	

Залежність показників стійкості природного середовища від рівня благоустрою рекреаційних зон в національних парках А.А. Голубом запропоновано визначати коефіцієнтом Q (табл. 4.4). Дану залежність враховано при розробці методів розрахунку ємності різних функціональних зон і туристичних маршрутів НПП.

4.4 Оцінка рекреаційної ємності різних туристичних маршрутів залежно від ландшафтно-рекреаційного районування

В якості вихідних даних для розрахунку ємності туристичних маршрутів були використані маршрути 11 національних природних парків України:

- «Азово-Сиваський» НПП,
- НПП «Тузловські лимани»,
- НПП «Бузький Гард»,
- «Шацький» НПП,
- НПП «Сколівські Бескиди»,
- «Галицький» НПП,
- «Гетьманський» НПП,
- НПП «Гомільшанські ліси»,
- НПП «Подільські Товтри»,
- «Нижньо-Дністровський» НПП,
- «Хотинський» НПП.

Для розрахунку було встановлено дев'ятигодинний робочий час для НПП та обрана середня швидкість пішоходу – 5 км/год.

Відповідно до методики оцінки рекреаційної ємності території НПП, запропонованої А.А. Голубом, нами були розраховані наступні показники: середній час проходження маршруту (T_c) – за формулою 4.2, максимальна кількість людей, котрі можуть подолати маршрут (K) – за формулою 4.4, оптимальна рекреаційна ємність туристичного маршруту (D) – за формулою 4.5.

Коефіцієнт ступеню стійкості (Q) було встановлено відповідно до якісних ознак та категорії стійкості ландшафтів, зазначених на рис. 4.3. Усі 11 НПП в даному розрахунку підпадають під категорію нестійких ландшафтів для визначення найменш сприятливого сценарію.

Таблиця 4.6 – Вихідні дані для розрахунку ємності туристичних маршрутів (складено автором за матеріалами [84-94])

№	Область	Національний природний парк	Туристичний маршрут/екостежка	Довжина маршруту, км
1	Херсонська	“Азово-Сиваський”	Маршрут № 2	21
2	Одеська	“Тузловські лимани”	«Від «0 км» до Сільпрому»	9
3	Миколаївська	“Бузький Гард”	«Гранітно-степове Побужжя»	10
4	Волинська	“Шацький”	«Лісова пісня»	3,2
5	Львівська	“Сколівські Бескиди”	Нижнє Синьовидне – Труханів – гора Ключ – Сколе	20
6	Івано-Франківська	“Галицький”	На риборозплідні ставки	10
7	Сумська	“Гетьманський “	«Дивосвіт Слобожанщини»	10
8	Харківська	“Гомільшанські ліси”	Алано – болгарське городище біля с. Суха Гомільша	11,5
9	Хмельницька	“Подільські Товтри”	Пішохідний маршрут №1	30
10	Одеська	“Нижньо-Дністровський”	“Царство птахів”	20
11	Чернівецька	“Хотинській”	«Шишкові горби»	3,5

Отримані результати розрахунків наведені в таблиці 4.7.

Таблиця 4.7 – Результати розрахунків ємності туристичних маршрутів
D, люд/день (складено автором)

№ Маршруту	Tс, год	K, люд	D, люд/день
1	4,20	64	161
2	1,80	150	750
3	2,00	135	675
4	0,64	422	1055
5	4,00	68	338
6	2,00	135	675
7	2,00	135	338
8	2,30	117	293
9	6,00	45	113
10	4,00	68	338
11	0,70	386	964

За методикою всі обрані НПП відповідають нестійкій категорії ландшафтів в умовах нерегульованого режиму їх використання.

За результатами розрахунків можна зробити висновок, що найдовший туристичний маршрут серед наведених знаходиться в НПП «Подільські Товтри» (30 км), максимальну кількість людей може вмістити маршрут НПП «Шацький» (422 осіб), допустима кількість туристів становить 1055 людей в день для туристичного маршруту «Лісова Пісня» у НПП «Шацький».

Рівень благоустрою туристичних маршрутів різняться: в одних НПП (№1, 4, 7, 8, 9, 11) він середній ($Q=0,4$, в інших (№2, 3, 5, 6, 10) – низький ($Q=0,2$).

За технологічним критерієм максимальне рекреаційне навантаження для розміщення наметових таборів становить 60-120 люд-день/га, за психологічним критерієм - 12-20 люд-день/га.

Для оптимізації освоєння та привабливості рекреаційних ділянок Кепеняк Н.М. рекомендує розвивати стаціонарну інфраструктуру. Зокрема, для створення індивідуальних місць відпочинку необхідно провести ряд таких робіт, як: виготовлення та встановлення мангалів, смітників, піднавісів, столів і лавочок, влаштування під'їзних доріг та стоянок. Тобто все для створення хороших умов відпочинку. Рекреанти прагнуть до покращення умов відпочинку, тому необхідно створювати туристичні притулки з місцями для індивідуального та колективного відпочинку із сервісом відповідного рівня [100].

Базуючись на результатах, можна зробити висновок, що рекреаційно-туристичний потенціал НПП України в даний час використовується недостатньо для залучення рекреантів, але при збільшенні потоку відвідувачів погано облаштовані зони відпочинку та зелені маршрути можуть призвести до погіршення стану екосистем НПП, тому адміністраціям парків необхідно прагнути до підвищення рівня благоустрою до високого, мабуть, з залученням та за підтримкою об'єднаних територіальних громад та громадських організацій.

4.5 SWOT-аналіз екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в Україні

Для стратегічного планування екологізації РТД був використаний SWOT-аналіз - метод, що полягає у виявленні факторів внутрішнього і зовнішнього середовища організації РТД і поділі їх на чотири категорії:

- Strengths (сильні сторони),
- Weaknesses (слабкі сторони),
- Opportunities (можливості),
- Threats (загрози).

Під час проведення SWOT-аналізу екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в Україні були виявлені сильні та слабкі сторони,

можливості та загрози, які формують уявлення про поточну ситуацію, проблеми та потенціал розвитку цього напрямку РТД.

Для зручності ми розбили таблицю на 2 пари. SWOT-аналіз представлено у таблицях 4.8-4.9.

Таблиця 4.8 – SWOT-аналіз екологізації РТД в Україні: сильні та слабкі сторони (складено автором)

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Всесвітній тренд • Значні площі зон стаціонарної та регульованої рекреації НПП • Наявність попиту зі сторони туристів та рекреантів 	<ul style="list-style-type: none"> • Мала кількість постачальників екологічних технологій • Досі не визначені межі території деяких об'єктів ПЗФ • Недостатньо розвинута інфраструктура в регіонах

Проведення SWOT-аналізу екологізації рекреаційно-туристичної діяльності показало, що окремі регіони, об'єкти ПЗФ та Україна в цілому мають багато можливостей для впровадження зелених та екотуристичних продуктів (значні площі зон стаціонарної та регульованої рекреації НПП, наявність попиту зі сторони туристів та рекреантів у зеленому, сільському та екотуризмі та ін.), але й значні слабкі сторони та загрози (недосконалість виконання державної політики в області туризму, низька інноваційна активність туристичного бізнесу, недостатньо розвинута інфраструктура в регіонах та ін.). Для ліквідації та запобігання слабких та загрозливих сторін у питанні екологізації РТД потрібно вживати заходи на державному та регіональному рівнях.

Таблиця 4.9 – SWOT-аналіз екологізації РТД в Україні можливості та загрози (складено автором)

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • Розробка та реалізація програм розвитку зеленого, екотуризму у РТД • Стабілізація політичної ситуації в країні • Підписання договорів та угод з іноземними країнами • Субсидії та пільги суб'єктам РТД, які використовують зелені технології • Залучення додаткових інвестицій • Підвищення екологічної свідомості громадян • Створення туристичних кластерів • Проведення «круглих столів» з питань екологізації РТД • Зелені іновації в області туризму • Широке коло застосування еколого-орієнтованих форм РТД 	<ul style="list-style-type: none"> • Недосконалість виконання державної політики в області туризму • Воєнний конфлікт на Сході країни • Нестабільність курсу внутрішньої валюти • Підвищення податків, вартості комунальних послуг • Сезонність потоку відвідувачів • Погіршення якості НПС • Низька інноваційна активність туристичного бізнесу

ВИСНОВКИ

Для будь-якої зеленої ініціативи необхідна потужна маркетингова кампанія та зв'язки з громадськістю. Ефективна кампанія може заохотити зацікавлені сторони взяти участь у програмі та звернутися до потенційних інвесторів.

Під час виконання кваліфікаційної роботи за допомогою зарубіжних та вітчизняних робіт в сфері екологізації рекреаційно-туристичної діяльності були визначені поняття таких еколого-орієнтованих форм РТД як «туристичний кластер», «туристична дестинація», «зелені шляхи», оцінено та проаналізовано рекреаційні місткості зон стаціонарної та регульованої рекреації та рекреаційні ємності туристичних маршрутів НПП Одеської, Миколаївської, Херсонської, Волинської, Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Хмельницької, Сумської та Харківської областей.

Був розглянутий світовий досвід екологізації рекреаційно-туристичної діяльності та можливі шляхи впровадження існуючих напрямків екологізації РТД в окремих регіонах України.

Рекреаційно-туристичний потенціал НПП України в даний час використовується недостатньо для залучення туристів та рекреантів.

На основі даних про площу функціональних зон національних природних парків за допомогою методики визначення рекреаційної місткості території було розраховано місткість зон стаціонарної та регульованої рекреації для 11 НПП: «Азово-Сиваський», «Тузловські лимани», «Бузький Гард», «Шацький», «Сколівські Бескиди», «Галицький», «Гетьманський», «Гомільшанські ліси», «Подільські Товтри», «Нижньо-Дністровський» та «Хотинський».

Зростання потоку рекреантів в НПП вимагає нових підходів щодо визначення масштабів РТД. Це передбачає розрахунок рекреаційних навантажень на прокладених та відповідно облаштованих екологічних

стежках та маршрутах. В роботі проведена оцінка рекреаційної ємності різних туристичних маршрутів НПП залежно від ландшафтно-рекреаційного районування.

Проведення SWOT-аналізу екологізації рекреаційно-туристичної діяльності показало, що регіони України мають багато можливостей для впровадження зелених та екотуристичних продуктів, але й значні слабкі сторони та загрози, для ліквідації та запобігання котрих потрібно вживати заходи на державному та регіональному рівнях.

Аналізуючи отримані результати, можна зробити висновок, що шляхів екологізації рекреаційно-туристичної діяльності багато, і вже зараз потрібно імплементувати різні технології, стратегії, щоб запобігти антропогенним наслідкам перебування рекреантів, коли їх відпочинок недостатньо якісно або зовсім не організований.

Рекомендацією може бути використання науково обґрунтованих норм рекреаційної місткості територій, запланованих для освоєння, розрахунок кількості проектованої ємності туристських маршрутів і притулків, що знижує конфліктність між туризмом та природоохоронними організаціями, належній облік ступеню дігресії територій та категорії стійкості ландшафтів.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Полетаєва Л.М., Сафранов Т.А. Проблема екологізації рекреаційно-туристичної діяльності в Україні - Людина та довкілля. Проблеми неоекології, вип. № 3-4(26)- Харків, 2016 - С.51-61
2. Білявський Г.О. Сучасні проблеми ноосферного мислення/ Г.О. Білявський, М.М. Падун // Наукові записки КІТЕП. – К., 2010. – С. 67-73.
3. Бизнес в агро- и экотуризме: пособие. // URL: https://www.undp.org/content/dam/belarus/docs/Ekoturizm_gudebook_USAIDUNDP%20LEED.pdf (дата звернення 20.11.2019)
4. Буднікевич І.М. Напрямки маркетингових досліджень рекреаційно-туристичної сфери Чернівецької області: стан та перспективи розвитку / І.М. Буднікевич, О.В. Кифяк // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. № 3. – 2010. – С.122-127.
5. Семенов В.Ф., Герасименко В.Г., Горбань Г.П., Богадьорова Л.М. Управління регіональним розвитком туризму // URL: https://tourlib.net/books_ukr/semenov61.htm (дата звернення 12.04.2021)
6. Офіційний сайт програми щодо зелених шляхів в Україні. URL: <http://www.greenways.com.ua> (дата звернення 19.11.2019)
7. OECD Tourism Papers // URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5k4bxkt1cjd2-en.pdf?expires=1620523265&id=id&accname=guest&checksum=6CE5AFC4D31E315AB4581AA8E6F0659E> (дата звернення 12.04.2021)
8. Energiemanagement in der Hotellerie und Gastronomie. // URL: <https://www.wko.at/branchen/tourismus-freizeitwirtschaft/hotellerie/Energiemanagement-in-Hotellerie-und-Gastronomie.pdf> (дата звернення 12.04.2021)
9. Innovationspreis Tourismus . // URL: <https://www.bmlrt.gv.at/tourismus/tourismuspolitische-themen/digitalisierung-und-innovation/innovation.html> (дата звернення 12.04.2021)

10. Tekes - Finnish Funding Agency for Technology and Innovation . // URL: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/country-analysis/organisations/tekes-finnish-funding-agency-technology-and-innovation> (дата звернення 12.04.2021)
11. Adventure with Discover Ireland // URL: <https://www.discoverireland.ie> (дата звернення 12.04.2021)
12. Nordic Innovation // URL: <https://www.nordicinnovation.org/publications> (дата звернення 12.04.2021)
13. DISCOVER NORWAY // URL: www.visitnorway.com (дата звернення 12.04.2021)
14. Green Innovation in Tourism Services // URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5k4bxkt1cjd2-en.pdf?expires=1620523265&id=id&accname=guest&checksum=6CE5AFC4D31E315AB4581AA8E6F0659E> (дата звернення 12.04.2021)
15. Green Sharm El Sheikh - Global Environment Facility // URL: https://www.thegef.org/sites/default/files/web-documents/10117_PIF.pdf (дата звернення 12.04.2021)
16. The Naturhotel Chesa Valisa // URL: <https://www.naturhotel.at/en/> (дата звернення 12.04.2021)
17. Xcaret Park Official Website // URL: <https://www.xcaret.com/en/> (дата звернення 12.04.2021)
18. Гукалова І. В. Оновлення міського середовища як шлях до підвищення туристичної привабливості простору // URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29254/1/Збірник%20тез_2020.PD
19. Destination: Green Tourism // URL: <https://www.strategy-business.com/article/10304?gko=6ec4f> (дата звернення 12.04.2021)
20. Environmental Partnership for Sustainable Development // URL: <https://www.environmentalpartnership.org/Home.aspx> (дата звернення 12.04.2021)
21. Little C. Greenways for America The Johns Hopkins University Press, London, 1995 - 237 p

22. Toccolini A., Greenway Planning in Italy: The Lambro River Valley Greenways System. *Landscape and Urban Planning*, 2006 – 761-4p.
23. Taylor et al., From Greenbelt to Greenways: Four Canadian Case Studies *Landscape and Urban Planning* 3347 EOFp. 1995
24. Fabos, Greenway Planning in the United States: Its Origins and Recent Case Studies *Landscape and Urban Planning*, 2004
25. Greenways as a Sustainable Urban Planning Strategy // URL: <https://www.intechopen.com/books/advances-in-landscape-architecture/greenways-as-a-sustainable-urban-planning-strategy> (дата звернення 12.04.2021)
26. Greenways - Virginia Department of Conservation and Recreation// URL: <https://www.dcr.virginia.gov/recreational-planning/greenway> (дата звернення 12.04.2021)
27. Destination-Card-Systeme: Entwicklung – Management – Kundenbindung: Schriftenreihe der Europäischen Akademie Bozen / Hrsg. H. Pechlaner, A. Zehrer. – Band. 11. – Wien: Linde, 2005. – 168 S
28. Скидки в ресторанах Мадрида по новой карте гостя // URL: <http://www.travel.ru/news/2005/07/15/74646.html> (дата звернення 12.04.2021)
29. Офіційний сайт проект «Barcelona-Card» // URL: <https://www.barcelona-tourist-guide.com/en/products/barcelona-card.html> (дата звернення 12.04.2021)
30. Bodensee Erlebnisplaner 2007. Über 170 Ausflugsziele mit der BodenseeErlebniskarte / Internationale Bodensee Tourismus GmbH. – Wuzburg, 2007. – 130 S.
31. Карт-система туристської дестинації як інструмент територіального маркетингу чернівецької громади // URL: <https://www.mnau.edu.ua/files/olimp/kon-gromadi/rez/11.pdf> (дата звернення 12.04.2021)
32. Головчан А.І. Туристичні дестинації. Теоретико-методичні основи формування та механізми оптимізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 —Економіка та управління 125

підприємствами (за видами економічної діяльності) // А.І. Головчан. – Донецьк, 2012. – 237 с

33. Леонтьєва Ю.Ю. Оцінка ресурсів категорії "атракція" регіональних DESTИНАЦІЙ України / Ю.Ю. Леонтьєва. – Економіка і регіон. – 2009. – №3 (22). – С. 20-25.
34. Розвиток туризму має потенціал збільшити удвічі – до 1 мільйона – кількість робочих місць у галузі, // URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246752064&cat_id=244276429 (дата звернення 12.04.2021)
35. Національна доповідь про стан НПС в Україні у 2018 році // URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Zvit/2020/Національна%20доповідь%20про%20стан%20навколишнього%20природного%20середовища%20в%20Україні%20у%202018%20році_.pdf (дата звернення 12.04.2021)
36. Управління туризму, рекреації та курортів Одеської ОДА. URL: <https://www.facebook.com/pg/odessa.gov.ua> (дата звернення 12.04.2021)
37. Дідух Я. П. Оцінка репрезентативності природно-заповідних об'єктів України (ботанічний аспект) [Текст] / Я. П. Дідух, Л. П. Вакаренко, Д. С. Винокуров // Укр. геогр. журн. – 2016. – № 2. – С. 13-19
38. Про затвердження Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі // URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1196-2015-п>. (дата звернення 12.04.2021)
39. Аграрне інформаційне агенство Agravery. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/snidanok-turista-abo-ak-virobniki-odesini-enogastronomicnij-imidz-regionu-rozvivaut> (дата звернення 12.04.2021)
40. Управління з питань молоді та туризму Миколаївської ОДА. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10214496143818139&set=a.2080200205381&type=3> (дата звернення 12.04.2021)
41. Програма розвитку туризму Коблівської сільської ради (Коблівської об'єднаної територіальної громади) Березанського району на 2018 -2020 роки. URL: <http://kamr.org.ua/ru/node/26> (дата звернення 12.04.2021)

42. Управління культури і туризму Херсонської обласної державної адміністрації // URL: <http://uct.artkavun.kherson.ua> (дата звернення 12.04.2021)
43. Офіційний сайт зеленого шляху «Соляна дорога». URL: <https://www.arr.ks.ua/greenways/> (дата звернення 12.04.2021)
44. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. // URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/761/2/Монографія%202019_Чепурда_ЛМ.pdf (дата звернення 12.04.2021)
45. Грицьку Ю., Бучко Ж. Фестивальний туризм в системі рекреаційно-туристської діяльності// Науковий вісник Чернівецького університету. Вип.519-520. – 2010. – С. 56-60
46. Концепція "туристичних магнітів" Волині - одна з кращих в Україні // URL: <https://voladm.gov.ua/new/koncepciya-turistichnih-magnitiv-volini-odna-z-kraschih-v-ukrayini/> (дата звернення 12.04.2021)
47. Топові туристичні маршрути Волині // URL: <http://tourism.volyn.ua/ua/News/330.html> (дата звернення 12.04.2021)
48. Як працює оленяча ферма на Волині та як туди потрапити // URL: <https://konkurent.ua/publication/65925/yak-pratsue-olenyacha-ferma-na-volini-ta-yak-tudi-potrapiti-foto/> (дата звернення 12.04.2021)
49. Волинь презентувала 7 головних маршрутів для туристів // URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3020830-volin-prezentuvala-7-golovnih-marsrutiv-dla-turistiv.html> (дата звернення 12.04.2021)
50. Львів потрапив у рейтинг ТОП 100 найпривабливіших туристичних міст світу // URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/258931-lviv-uviishov-u-top-100-turystychnykh-destynatsii-svitu-2018-roku-za-shchorichnym-reitynhom-euromonitor-international> (дата звернення 12.04.2021)
51. Top 100 City Destinations 2018 // URL: https://go.euromonitor.com/white-paper-travel-2018-100-cities.html?utm_source=facebook&utm_medium=social&utm_campaign=CT_WP_18_12_04_100%20Cities&utm_content=organic (дата звернення 12.04.2021)

52. Територіальна організація етнофестивального туризму Львівської області // URL:http://www.chnu.edu.ua/res/chnu/chnu_news/25.01.2016/Avtoreferat_Topornytska.pdf (дата звернення 12.04.2021)
53. Територіальна організація та перспективи розвитку етнофестивального туризму у Львівській області / М.Я. Топорницька // Географія та туризм. - 2012. - Вип. 21. - С. 89-96.
54. На Львівщині представили новий туристичний маршрут «Грозова брама» // URL: <https://loda.gov.ua/news?id=54983> (дата звернення 12.04.2021)
55. «Грозова брама»: на Львівщині з'явився новий туристичний маршрут // URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/turistichni-marshruti-lvivskoji-oblasti-skolivski-beskid-na-lvivshchini-novini-lvova-11220881.html> (дата звернення 12.04.2021)
56. На Львівщині з'явився новий туристичний кластер «Львівське Опілля» // URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12162> (дата звернення 12.04.2021)
57. За підтримки Європейського Союзу народні доми у горах Львівщини стануть туристичними етнофолькцентрами // URL: https://loda.gov.ua/news?id=56637&fbclid=IwAR1urednkp7t1O2SNytEV19t5m5D2-eYueMAXpYAoOJ_aPFzTvyHLHgTskY (дата звернення 12.04.2021)
58. Славська перспектива. 95% мешканців громади – «за» розбудову нового курорту // URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2840041-slavska-perspektiva-95-meskanciv-gromadi-za-rozbudovu-novogo-kurortu.html> (дата звернення 12.04.2021)
59. Який він - турист Івано-Франківської області? // URL: <http://iftourism.com/news/article/25-lyutogo-vidbulasya-prezentaciya-rezultativ-monitoringovogo-sociologichnogo-doslidzhennya-turistichnoji-industriji-na-teritoriji-ivano-frankivskoji-oblasti> (дата звернення 12.04.2021)
60. Про схвалення проекту регіональної цільової програми розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2021-2025 роки // URL: http://www.if.gov.ua/files/uploads/443_2020.pdf (дата звернення 12.04.2021)

61. Туристичні маршрути Івано-Франківська // URL: <https://mvk.if.ua/troute> (дата звернення 12.04.2021)
62. Стратегічний підхід, системне навчання та промоція: на Яремчанщині розвивають туристичну сферу // URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13342> (дата звернення 12.04.2021)
63. Destination-Card-Systeme . Destination-Card-Systeme: Entwicklung – Management – Kundenbindung: Schriftenreihe der Europäischen Akademie Bozen / Hrsg. H. Pechlaner, A. Zehrer. – Band. 11. – Wien: Linde, 2005. – 168 S
64. Маркетингові засоби просування туристичних DESTИНАЦІЙ територіальних громад // URL: <https://www.mnau.edu.ua/files/olimp/kon-gromadi/rez/11.pdf> (дата звернення 12.04.2021)
65. Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку // URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29254/1/Збірник%20тез_2020.PD (дата звернення 12.04.2021)
66. Туристичні маршрути в межах території НПП «Подільські товтри» // URL: https://tovtry.com/ua/info/project/proj8_4.html (дата звернення 12.04.2021)
67. Національна туристична організація України // URL: http://www.ntoukraine.org/investmentwhytourism_ua.html (дата звернення 12.04.2021)
68. Хмельницький туристичний: ламаємо стереотипи // URL: <https://proskuriv.khm.gov.ua/2019/06/06/хмельницький-туристичний-ламаємо-ст/> (дата звернення 12.04.2021)
69. Звіти про виконання Програми сталого розвитку туризму у Сумській області на 2018-2022 роки // URL: <http://sm.gov.ua/ru/oda/16627> (дата звернення 12.04.2021)
70. Регіональний туризм як складова розвитку туристичного потенціалу держави // URL: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/12_Orion.pdf (дата звернення 12.04.2021)

71. Організація турів вихідного дня по річці Псел: навч.-метод. настанови / [уклад. : В. М. Зігунов]. Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. 24 с.
72. Концепція розвитку туризму в Харківській області до 2020 року // URL: https://www.ts.lica.com.ua/b_text.php?type=3&id=8096&base=77 (дата звернення 12.04.2021)
73. У Харкові презентували нові туристичні маршрути «Польський Харків» // URL: <https://www.city.kharkov.ua/uk/news/-46815.html> (дата звернення 12.04.2021)
74. Харківську область представили на міжнародній туристичній виставці «Україна – UITM 2019» // URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/100488> (дата звернення 12.04.2021)
75. Еко-подорож «Під градусом» // URL: <https://tourcenter.kh.ua/uk/route/eko-podorozh-pid-gradusom> (дата звернення 12.04.2021)
76. Лайфак зеленого туризму: як перетворити село на туристичні локації // URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/rs/2019/september/issue-3/article-70474.html> (дата звернення 12.04.2021)
77. Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні ресурси та історико-культурний потенціал регіону // URL: <http://library.kharkov.ua/libdruk/LibKh-00000000008.pdf> (дата звернення 12.04.2021)
78. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери // URL: https://tourlib.net/books_ukr/kravciv7.htm (дата звернення 12.04.2021)
79. Про стандартизацію та сертифікацію: Закон України//стандартизація, сертифікація і якість//.-1997.-№6-с.12.
80. Wyrzykowski J. Geograficzne uwarunkowania rozwoju turystyki wypokzynkowej w Polsce.- Wroclaw: Wyd. PWN, 1986. - S.82,98.
81. Рекреационное использование территории и охрана лесов. - М.: Лесн. пром.,1986. - С. 156.
82. Удовиченко В.В., Скляренко В.С. Методичні аспекти визначення рекреаційних навантажень: проблематика та прикладні аспекти дослідження

- // URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gt_2012_21_5.pdf (дата звернення 12.04.2021)
83. Як порохувати туристів? // URL: https://biz.censor.net/columns/3025289/yak_porahuvati_turisty (дата звернення 12.04.2021)
84. Офіційний сайт національного природного парку «Азово-Сиваський» // URL: <http://azovo-sivaskij-park.com.ua/pro-nas/> (дата звернення 12.04.2021)
85. Офіційний сайт національного природного парку «Тузловські лимани»// URL: <http://pzf.menr.gov.ua/38-об'єкти/національні-природні-парки/668-тузлівські-лимани-нпп.html> (дата звернення 12.04.2021)
86. Офіційний сайт національного природного парку «Бузький Гард»// URL: <http://www.buzkiy-gard.org> (дата звернення 12.04.2021)
87. Офіційний сайт національного природного парку «Шацький» // URL: <http://shpark.com.ua/для-комфортного-відпочинку-працівни/> (дата звернення 12.04.2021)
88. Офіційний сайт національного природного парку «Сколівські Бескиди» // URL: <https://skole.org.ua/synjovydne-skole.html> (дата звернення 12.04.2021)
89. Офіційний сайт національного природного парку «Галицький» // URL: <http://www.halychpark.if.ua/?m0prm=10&m1prm=22&m2prm=26> (дата звернення 12.04.2021)
90. Екотуристичний маршрут «Заплавний Удай» // URL: <http://www.npp-r.org.ua/2014-06-19-12-07-19/2014-06-19-12-10-23/zaplavnyi-udai> (дата звернення 12.04.2021)
91. Екскурсії на території національного природного парку «Гомільшанські ліси» // URL: <http://www.gomilsha.org.ua/jupgrade/tourism/ekskurs> (дата звернення 12.04.2021)
92. Офіційний сайт національного природного парку «Подільські товтри» // URL: https://www.tovtry.com/ua/info/project/proj8_4.html (дата звернення 12.04.2021)

93. Офіційний сайт Нижньодністровського національного природного парку // URL: <https://nnpp.org.ua/по-водному-маршруту-царство-птахів/> (дата звернення 12.04.2021)
94. Туризм в національному природному парку «Хотинський» // URL: <http://www.eco-bukovina.com.ua/activity/2012-03-28-17-26-52/item/430-туризм-в-національному-природному-парку-хотинський.html> (дата звернення 12.04.2021)
95. Научно-техническое задание на выполнение НИР по договору №18-92/216.92-92 «Разработать методику определения рекреационной емкости курортно-рекреационных районов с учетом эколого-градостроительных ограничений»
96. Голуб А.А. Методика оцінки рекреаційної ємності територій національних природних парків. Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. Збірник .// URL: <http://www.golub-architects.com/blog/2018/03/13/методика-оцінки-рекреаційної-ємност/> (дата звернення 20.11.2020)
97. Методические рекомендации по архитектурно-планировочной организации природных парков Украинской ССР / [Боднарь Ю.А., Садовенко Я.Л., Тимчинський В.І. та інші]- Київ: Киев НИИП градостроительство, 1978.-86с.
98. Мелік-Пашаєв О.І. Методика проєктирования государственных природных национальных парков (рекомендации) / О.І.Мелік-Пашаєв– Москва: Гипрогор, 1987. -157с.
99. Методичні рекомендації щодо здійснення рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду /За загальною редакцією Парчука Г.В. – Київ.: 2009.-22с.
100. Кепеняк Н.М. Конструктивно-географічне обґрунтування рекреаційного використання території НПП “Сколівські Бескиди”: дис. к.геогр. наук / Кепеняк Надія Миколаївна. – Львів, 2015. – 190 с.

ДОДАТКИ

ПУБЛІКАЦІЇ ЗА ТЕМОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

1. Шангіна С.В., Полетаєва Л.М. Інтеграція зелених шляхів в Одеській області. // Матеріали ХІХ наукової конференції молодих вчених ОДЕКУ, 25-29 травня. Одеса: ОДЕКУ. 2020. С.150.
2. Шангіна С.В., Полетаєва Л.М. Introduction of Greenways in Ukraine // Матеріали ХІХ наукової конференції молодих вчених ОДЕКУ, 25-29 травня. Одеса: ОДЕКУ. 2020. С.205.
3. Шангіна С.В., Полетаєва Л.М. Рекреаційні ресурси і умови території Куяльницького та Хаджибейського міжліманя // Третя Міжнародна науково-практична конференція «Екологічні проблеми навколишнього середовища та раціонального природокористування в контексті сталого розвитку» : збірник матеріалів, 22-23 жовтня. Херсон : «ОЛДІ-ПЛЮС», 2020. - С.662-665.
4. S.V. Shangina, L.M. Poletaeva. Environmentally-oriented forms of tourism in recreation-tourist activities in Ukraine // Регіональні проблеми охорони довкілля. Мат.Міжнар. наук. конф. молодих вчених, 1-3 червня, Одеса: ОДЕКУ, 2020. С.167-170.
5. Шангіна С.В., Полетаєва Л.М. Визначення рекреаційної місткості окремих національних природних парків України // Тези конференції молодих вчених ОДЕКУ (у друці). ОДЕКУ, Одеса, 27 квітня 2021 р.
6. Шангіна С.В., Полетаєва Л.М. ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЄМНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ ОКРЕМИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ // VI Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти, аспірантів та молодих учених «ГАЛУЗЕВІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ», присвячена 90-річчю Харківського національного автомобільно-дорожнього університету 23 жовтня 2020, Харків. С.255-257.

7. Шангіна С.В. Полетаєва Л.М. Рекреаційно-туристичні ресурси НПП «Подільські Товтри» // Матеріали студентської наукової конференції ОДЕКУ (23-26 квітня 2018р.) – Одеса: ТЕС, 2018 - С.106-109
8. Шангіна С.В. Полетаєва Л.М. Екотуристичний потенціал НПП «Подільські Товтри» // Тези XV Всеукраїнської наукової on-line конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених з міжнародною участю «Сучасні проблеми екології» 28 березня 2019 року. – Житомир : ЖДТУ, 2019. – С.104
9. Шангіна С.В., Полетаєва Л.М. Впровадження концепції «зелених шляхів» в Україні. // Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції» 7 листопада 2019 року. – Житомир: «Житомирська політехніка», 2019. С.56.
10. Шангіна С.В. Полетаєва Л.М. «Зелені шляхи» як складова екологізації рекреаційно-туристичної діяльності. // Матеріали VII Міжнародної наукової конференції молодих вчених «Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування», м. Харків, 28 - 29 листопада 2019 року. – С. 111-113
11. S.V. Shangina, L.M. Poletaeva. Assessment of the recreational capacity of tourist routes of certain national nature parks of Ukraine. // VIII міжнародна наукова конференція молодих вчених «Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» 26 - 27 листопада 2020 року ХНУ.
12. Шангіна С.В. Полетаєва Л.М. Екологічно-орієнтовані форми туризму у рекреаційно-туристичної діяльності в Україні // Вісник Гідрометцентру Чорного та Азовського морів. Державна гідрометеорологічна служба України. №1 (24) – Одеса, 2020. -- С.145-151
13. Шангіна С.В. Полетаєва Л.М. Оцінка рекреаційно-туристичної привабливості територій і об'єктів природно-заповідного фонду Північно-Західного Причорномор'я // V Міжнародна науково-практична

конференція студентів, магістрантів та аспірантів «ГАЛУЗЕВІ
ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ» 25 жовтня 2019, Харків
ХНАДУ, - С.261-262